

Bachelorproef

TAHS & MaS

Den Haag, 7 Juni 2011

Student : Joya de Bock

Studentnummer: 07077300

Bachelorproef Culturele & Maatschappelijke vorming

Begeleider: Mieke Klaver

Beoordelaar : Jaswina Bihari- Elahi

Voorwoord

Het nu volgende onderzoeksverslag maakt deel uit van de bachelorproef van de opleiding Culturele en Maatschappelijke vorming (CMV). Ten tijden van het zoeken van een opdrachtgever voor de bachelorproef stuitte ik op het Theater aan het Spui. Vanwege mijn interesse voor theater, muziek en festivals ben ik al vaker in het theater geweest, niet alleen als bezoeker maar ook als medewerker. Op verschillende festivals heb ik achter de coulissen van het theater mogen mee werken. Hierdoor en door mijn algemene neiging tot het doen van vrijwilligerswerk, wilde ik graag voor het theater onderzoek doen naar hoe het werken in een theater zorgt voor binding. Doordat ik dit zelf zo heb ervaren vond ik het een uitdaging om met dit onderzoek daar verder op door te gaan.

In eerste instantie zou ik deze bachelorproef samen met een medestudent maken, maar door omstandigheden hebben wij de keuze gemaakt om ons onderzoek voor het Theater aan het Spui op te splitsen en ligt hier voor u mijn gedeelte daarvan.

Voordat ik u ga uitnodigen tot het lezen van mijn bachelorproef wil ik nog enkele mensen bedanken.

Allereerst wil Theater aan het Spui bedanken voor het mogelijk maken van deze bachelorproef. Ik wil de medewerkers van het theater bedanken voor de hartelijke ontvangst en de medewerking aan diverse delen van het onderzoek. Met name wil ik hierbij John de Weerd en Saartje Oldenburg bedanken voor hun begeleiding, geduld, open houding en ondersteuning.

Ook gaat mijn dank uit naar mijn familie en vrienden, voor hun steun, bordjes eten, wijntjes ter stimulering, begrip en motivering.

Ten slotte gaat mijn dank uit naar Mieke Klaver, die niet alleen gedurende deze bachelorproef maar ook gedurende mijn 4 jaar CMV mij altijd heeft weten te stimuleren en altijd tegengas heeft gegeven.

Hartelijk bedankt,

Joya de Bock

Voorwoord	1
Inhoudsopgave	2
Deel 1: Onderzoek	
Hoofdstuk 1 Inleiding	4
1.1. Vraagstuk	4
1.2. Onderzoeksvragen	5
1.3. Afbakening onderwerpen	6
1.4. Verantwoording praktijkonderzoek & doelgroepbenadering	6
1.4.1. Interview met professionals	7
1.4.2. Doelgroepbenadering	8
1.5. Verantwoording theorie	8
1.6 Opzet verslag	9
 Theater aan het Spui	
Hoofdstuk 2 Theater aan het Spui & het kunst en cultuurbeleid	11
2.1. Historische schets cultuurbeleid Nederland	11
2.1.1. Cultuurbeleid Den Haag	13
2.1.2. Theater aan het Spui & Kunstenplan	13
2.1.3. Het belang van kunst en cultuur	14
2.2 Theater aan het Spui	16
2.2.1. Theater aan het Spui	16
2.2.2. Korte geschiedenis schets	16
2.2.3. Missie, visie en hoofddoel	17
2.3. Publiekstrekkers	18
2.4. Bezoekers	20
2.5. Samenwerkingsverbanden	21
2.6. Organisatiecultuur & structuur	22
2.7. Jongeren & educatie	23
Samenvatting	24
 Jongeren & kunst- en cultuurparticipatie	
Hoofdstuk 3 Schets van de doelgroep	26
3.1. Definitie jongeren	26
3.1.1. Maatschappelijke gegevens	26
3.1.2. Maatschappelijke context	26
3.2 Jongeren & smaakbepalers	28
3.2.1. Jongeren & ouders	28
3.2.2. Jongeren & vrienden	30
3.2.3. Jongeren & school	30
 Hoofdstuk 4 Vrijtijdsbesteding van jongeren	31
4.1. Het begrip 'vrije tijd'	31
4.1.1. Vrijtijdsbesteding jongeren	32

4.2. Theaterbezoek als vrijetijdsbesteding bij jongeren	33
4.2.1. Culturele omnivoren	33
4.2.2. Invloed van smaakbepalers	34
4.3. Drempels	35
4.3.1. Onderzoeksresultaten Haags Montessori Lyceum & Maerlant lyceum	37
Samenvatting	40
Maatschappelijke stage	
Hoofdstuk 5 Maatschappelijke stage	42
5.1. Definitie maatschappelijke stage (MaS)	42
5.1.1. Waarom een Maatschappelijke stage	42
5.2. Proefjaren en nu echt	43
5.3. Betrokken partijen	44
5.3.1. Maatschappelijke makelaar	44
5.3.2. Leerling	45
5.3.3. School	45
5.3.4. Stage instelling	45
5.4. Financiering	47
5.4.1 Gemeenten	47
5.4.2. Scholen	47
5.4.3. Stage instelling	48
Samenvatting	49
Jongeren & binding	
Hoofdstuk 6 Jongeren binden..	51
6.1. Doelgroepsegmentatie	51
6.1.1. Keuzedoelgroep & doelstelling	52
6.1.2. Wensen & behoeften van de doelgroep	53
6.2 De perfecte maatschappelijke stage	54
Samenvatting	56
Deel 2: Advies	
Hoofdstuk 7 Conclusie	58
Hoofdstuk 8 Advies	61
8.1 Algemene aanbevelingen	61
8.2 Implementatie	63
8.2.1 Aanbeveling 1	63
8.2.2 Aanbeveling 2	65
8.2.3 Aanbeveling 3	67
Literatuurlijst	69
Bijlagen	

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Vraagstuk

Het theater aan het Spui, vanaf hier afgekort als TAHS is een theater die voortdurend in beweging is en op zoek is naar nieuwe manieren van werken en het aanboren of genereren van nieuwe doelgroepen als bezoekers. In deze bachelorproef staat dit dan ook centraal.

TAHS is op zoek naar nieuwe manieren om bepaalde doelgroepen zoals jongeren en allochtonen kennis te laten maken met het theater. Dit gaat gepaard met activiteiten die al worden ingezet om publiek voor langere tijd aan zich te binden. Voorbeelden hiervan zijn workshops, speciale kindervoorstellingen en een klein theater in de foyer (Bij Herman). Met als uiteindelijk doel, meer bezoekers te genereren voor een artistiek hoogwaardig programma.

TAHS ervaart geen leegloop zoals vele anderen Nederlandse theaters, maar om dit in de toekomst te kunnen voorkomen en de bezoekersaantallen te laten stijgen is TAHS opzoek naar manieren met een innovatief karakter om meer publiek te genereren. Één van de belangrijkste pijlers in deze periode is het 'voel je thuis' in het theater gevoel.

Tot nu toe heeft TAHS de ervaring dat wanneer mensen als vrijwilliger of medewerker in het theater mee werken er al binnen vrij korte tijd een soort huiselijk gevoel ontstaat. Door deze ervaring hebben zij dit dan ook bij mij neergelegd. Hoe kan je door mensen te laten mee werken in het theater, ervoor zorgen dat ze een bepaalde verbonden gevoel krijgen? En ze uiteindelijk dusdanig gebonden voelen dat ze terugkeren als bezoeker. En wat voor werk kan je aanbieden als theater?

Vanaf volgend schooljaar is de maatschappelijke stage is een verplicht onderdeel van het schoolprogramma van het voortgezet onderwijs. Deze stage is een korte stage waarbij een leerling voor korte tijd taken binnen je organisatie komt uitvoeren. Deze vorm van stage zou een mogelijkheid kunnen zijn om bij jongeren het 'voel je thuis' gevoel te kweken. In deze bachelorproef zal mede door bovenstaande vraagstuk dieper worden ingegaan op de maatschappelijke stage, wat die inhoudt en hoe het theater deze kan inzetten om jongeren aan zich te binden.

1.2 Onderzoeksvragen

Bovenstaande vraagstuk heeft geleid tot de volgende hoofdvraag, die in deze bachelorproef centraal zal staan:

Hoofdvraag:

Kan Theater aan het Spui jongeren in de leeftijd 15-18 aan zich binden door middel van maatschappelijke stages en hoe kan het theater dit realiseren?

Uit bovenstaande hoofdvraag kwamen enkele deelvragen, te noemen:

Deelvragen:

Theater

1. Wat is de plaats van het theater binnen het culturele aanbod in Den Haag, wat is de missie, visie en de doelstellingen van Theater aan het Spui, en hoe zien zij de participatie van jongeren binnen hun organisatie en werkwijze?

Jongeren

2. Wat is het kunst- en cultuurparticipatieprofiel van de doelgroep, waar besteden zij hun vrije tijd aan en wat voor rol speelt theater daarin?

Maatschappelijke stage

3. Wat houdt de maatschappelijke stage in, wat is de plaats van de stage in het beleid van de gemeente, en hoe kan het theater als culturele instelling een maatschappelijke stageplek worden?

Binding

4. Op welke wijze kan de doelgroep het beste benaderd en betrokken worden bij TAHS, en wat zijn de wensen en behoeften van de doelgroep m.b.t. maatschappelijke stages of werken in een culturele instelling?

1.3 Afbakening onderwerp

Doelgroep

Wanneer ik in deze scriptie spreek over de doelgroep, jongeren, spreek ik over jongeren in de leeftijdscategorie 15-18 jaar man en vrouw. Jongeren die op de middelbare school zitten. Variërend van de 2^e klas tot het examenjaar. Ik maak geen onderscheid in allochtone of autochtone jongeren of man en vrouw. Wanneer ik dat wel doe, is dat duidelijk terug te vinden in de tekst.

Maatschappelijke stage

In de eerste instantie zou ik onderzoeken welke manieren konden ingezet worden om door middel van werk jongeren aan het TAHS te binden. Dit heb ik afgebakend naar een onderzoek doen naar de maatschappelijke stage en hoe die ingezet kan worden om jongeren te binden. Ik heb hiervoor gekozen omdat de maatschappelijke stage vanaf volgend jaar een verplicht onderdeel wordt van het schoolprogramma op het voortgezet onderwijs. Maatschappelijke stages zijn stages die worden verricht door een leerling, waarbij die een positieve bijdrage levert aan de samenleving zonder daarvoor betaald te krijgen.

Door maatschappelijke stages aan te bieden kan TAHS een kennismaking arrangeren die er wellicht voor kan zorgen dat de jongeren later terug komen als bezoeker, medewerker of vrijwilliger. Door in te zetten op maatschappelijke stages willen ze het 'voel je thuis' gevoel creëren, maar op een andere manier dan ze tot op heden hebben gedaan. Het theater moet een plek worden waarin deze doelgroep niet zal schromen binnen te stappen en bijvoorbeeld een praatje te maken, elkaar te ontmoeten of een voorstelling te bekijken. Hierbij moet men niet denken aan een jeugdhonk, maar een culturele thuishaven.

1.4 Verantwoording praktijkonderzoek & doelgroepbenadering

Bij dit praktijkonderzoek is er gekozen voor verschillende werkwijzen. Hieronder zal ik kort uitleggen waarom er is gekozen voor welke werkwijze en deze nader toelichten. De keuzes die ik heb gemaakt zijn veelal gegaan vanuit de visie dat ik een onderzoek wilde uitvoeren die bruikbaar is voor TAHS. De bruikbaarheid en toepasbaarheid voor TAHS staan in dit onderzoek voorop.

Het is belangrijk dat dit onderzoek valide is en de theorie wordt getoetst aan de werkelijkheid. Door middel van kringgesprekken met de doelgroep, interviews met professionals en gesprekken met ervaren jongerenwerkers heb ik geprobeerd een goed beeld te schetsen van de jongeren en wat hun wensen en behoeften zijn omtrent de onderwerpen theater en maatschappelijke stage.

Daarnaast heb ik meerdere interviews uitgevoerd met medewerkers van TAHS. Dit om een goede analyse te kunnen maken van het theater en zijn mogelijkheden omtrent maatschappelijke stages.

1.4.1 Interview met professionals

In dit onderzoek is gekozen voor het houden van ‘open’ interviews met professionals. Professionals op het gebied van de maatschappelijke stage, jongerenwerk en professionals binnen de organisatie van TAHS. Daarnaast is er gekozen voor het interviewen van twee leerlingen, dit om de ervaring die zij tot nu toe hebben met de maatschappelijke stage vast te leggen en enige opmerkingen uit de kringgesprekken te bespreken.

Naast dat het ‘open’ interviews zijn geweest werd er niet gewerkt met vaste interviewvragen, er is gewerkt met topics, dit alles om het interview soepel te laten verlopen en veel ruimte te laten voor de mening van de geïnterviewde. De kennis en ervaring die de professional heeft staan centraal in de interviews. Interviews behoren geheel uitgeschreven te worden (en als bijlage toegevoegd te worden aan het onderzoeksrapport) en de conclusies moeten verhalend worden weergegeven in de hoofdstukken (Hoogewerf, 2010). In deze bachelorproef kan je in de bijlagen de geheel uitgewerkte interviews terug lezen, en zoals hierboven verwoord zullen de interviews als een rode draad in de vorm van quote’s terug komen in het verslag.

Er is gekozen voor quote’s om zodoende geen verdraaiing van woorden te laten zien, maar te onderbouwen met de ervaringen die de professionals hebben gedeeld. Deze dienen ter ondersteuning, onderbouwing en verheldering van de geschreven stukken.

De geïnterviewden vallen onder te verdelen in 4 groepen;

- Professionals TAHS
 - o Medewerkers Theater aan het Spui:
John de Weerd (projectbureau)
Wilma Heerings (hoofd kassa)
Saartje Oldenburg (educatie)
Egbert Mellema (hoofd techniek)
- Professionals omtrent maatschappelijke stage
 - o Maatschappelijk stage coördinatoren:
Tjomme Klop van het Haags Montessori lyceum
Yvonne Verschragen van het Segbroek college
Caroline Duijvestijn van het Maerlant lyceum.
- Jongerenwerkers met ervaring in de theater wereld
 - o Fokje Pietersen, filmmaker en docent MBO.
Workshopdocent bij TAHS voor het project “Achter de Schermen”
 - o Leonie van Veen, coach theaterambassadeurs Alkmaar.
 - o Renske Gasper, hoofd educatie bij het Filmhuis Den Haag.
 - o Margriet de Boer, Stedelijk museum oprichtster project BLIK
- Leerlingen
 - o Bart Menken, leerling Maerlant lyceum 4 VWO
 - o Sjoerd van der Steen, leerling Haags Montessori Lyceum 4 VWO

1.4.2 Doelgroep benadering

Bij benadering van de doelgroep en de scholen is er de keuze gemaakt om contact te leggen met het Maerlant lyceum en het Haags Montessori lyceum (HML). Deze keuze is gemaakt omdat deze scholen qua niveau, werkwijze en schoolprogramma erg op elkaar lijken. Daarnaast heeft het TAHS al meerdere malen contact gehad met het HML en zijn ze positief over deze samenwerking. Een samenwerking die ze graag willen uitbreiden. Op een Maatschappelijke stage bijeenkomst georganiseerd door HOF vrijwilligers ben ik op het spoor gekomen van het Maerlant lyceum en het Segbroek college. Zij stonden positief in het eerste kennismakingsgesprek en hierop is ingehaakt.

In de eerste instantie is de keuze gemaakt voor beide scholen op basis van de professionals die er werkten en die geïnterviewd konden worden. Na deze interviews bleken er meer mogelijkheden te zijn. Zodoende is een ander deel van dit onderzoek de kringgesprekken met jongeren uitgevoerd op het HML en Maerlant.

Kringgesprekken

Bij beide scholen is er met twee klassen gesproken. Bij het HML met een klas van 22 leerlingen, Maerlant 54 leerlingen. In beide klassen zijn er dezelfde twee vragen gesteld: Waarom gaan jullie wel/ niet naar theater?

Als je in een theater een maatschappelijke stage mag lopen, wat zou je dan willen doen?

Deze twee vragen waren van belang om beter inzicht te krijgen in de visie van jongeren op theater. De uitslagen van deze gesprekken zijn terug te vinden in bijlage 4.

1.5 Verantwoording theorie

Door de combinatie van meerdere technieken van dataverzameling (literatuuronderzoek, open interviews en kringgesprekken) is er sprake van een multi-methode-aanpak oftewel een methodische triangulatieaanpak. Dit verhoogt de externe geldigheid van de uitkomsten, analyses en interpretaties.

De literatuur die ik heb gebruikt voor dit onderzoek is terug te vinden in de literatuurlijst aan het einde van dit verslag. Daarnaast zijn de internetbronnen die gebruikt zijn weergegeven in de tekst. Overige bronnen als beleidsplannen, tijdschriften en onderzoeken van CBS en SCP worden vermeld in de literatuurlijst en in de tekst.

De onderwerpen die ik heb uitgelicht in dit onderzoek zijn de volgende:

- Jongeren 15-18
- Theater aan het Spui
- Maatschappelijke stage
- Jongeren & binding

De gekozen dataverzameling

- Verslagen van interviews met de professionals en gesprekken met de doelgroep
- Praktijkvoorbeelden van andere instellingen:

BLIK in Amsterdam & Theaterambassadeurs project in Alkmaar

- Documenten: beleidsnota's en jaarverslagen.
- Mediaproducten: informatie via het internet
- Literatuur gericht op de onderzoekseenheden. Waaronder de boeken vernoemd in de literatuurlijst en de onderzoeken van Letty Ranshuysen.

1.6 Opzet verslag

Deze bachelorproef zal bestaan uit twee onderdelen.

Het eerste gedeelte, deel 1. **Het onderzoek verslag**. Waarin de bevindingen van het onderzoek zullen weergegeven worden. De deelvragen onderverdeeld in topics vormen de hoofdstuk indeling. Aan het eind van elke hoofdstuk zal een conclusie worden gegeven.

Het tweede gedeelte, deel 2. **Het adviesrapport**, zullen de aanbevelingen beschreven worden die voortvloeien uit het onderzoek en uit de kennis en ervaring die ik als CMV'er mee breng. Deze aanbevelingen zijn gericht aan het TAHS.

In de eerste instantie zal ik een breed beeld schetsen van het kunst en cultuurbeleid van de afgelopen vijftig jaar tot aan nu, om vervolgens TAHS in dit kader te plaatsen. TAHS zal daarna besproken worden, om aanbevelingen te schrijven is het van belang een goed beeld te hebben van de organisatie en zijn context.

Vervolgens zal ik ingaan op jongeren, wat de kern is van dit verslag. Daarna zal ik kort toelichten wat de maatschappelijke stage inhoud en eindigen met een hoofdstuk over jongeren en binding. In dit hoofdstuk zal ik enkele met methoden en technieken naar voren laten komen die al worden gebruikt om jongeren te enthousiasmeren en te binden.

De topics van de hoofdstukken; Theater aan het Spui, jongeren, maatschappelijke stage en binding zijn de nodige elementen om een bruikbaar en toepasbaar advies te kunnen.

Na het onderzoeksverslag belandt u bij deel 2 van deze bachelorproef; Het adviesrapport.

Als rode draad door mijn bachelorproef zal ik quote's uit de afgenomen interviews plaatsen. Onder het motto 'de professionals aan het woord' zullen zij aan het woord komen.

Theater aan het Spui

Wat is de plaats van het theater binnen het culturele aanbod in Den Haag, wat is de missie, visie en de doelstellingen van Theater aan het Spui en hoe zien zij de participatie van jongeren binnen hun organisatie en werkwijze?

Hoofdstuk 2 Theater aan het Spui & het kunst- en cultuurbeleid

In dit hoofdstuk zal ik allereerst een korte schets geven van de geschiedenis van het Nederlands cultuurbeleid. Hierbij zal ik de nadruk leggen op het cultuurbeleid van de 20e eeuw. Ten tweede zal ik inzoomen op het kunst en cultuur beleid in Den Haag en welke positie het TAHS daarin heeft. Dit stuk zal in eindigen met een toelichting op het belang van kunst en cultuur voor een samenleving om vervolgens door te gaan op het TAHS.

2.1 Historische schets cultuurbeleid Nederland

“ Vergroting en verbreding van kunst- en cultuurparticipatie is de doelstelling bij uitstek van de cultuurpolitiek in Nederland” (Spierts, 2000 p:101). In Nederland is al voor langere tijd het de bedoeling geweest om zoveel mogelijk Nederlanders, afkomstig uit alle lagen van de samenleving, deel te laten nemen aan kunst en cultuur als beoefenaar of als publiek. Hoe dit tot uiting is gekomen is door de jaren heen verschillend geweest. Voor bepaalde periodes zijn enkele accenten te benoemen op het gebied van cultuureducatie.

Tot ongeveer 1950 stond Nederland in het teken van de volksverheffing, waarmee bedoeld wordt dat kunst en cultuur werd ingezet om het volk te verheffen. Hierbij was duidelijk een scheidingslijn te zien tussen de goede burgerij en de arbeiders, de burgerij besloot waarmee het volk verheffen moest worden. Hier werd ook deels de basis gelegd voor het zelfs nu nog bekende fenomeen “de witte en rijken bepalen wat kunst is”. De termen ‘hoge’ en ‘lage’ cultuur vinden we nu nog terug.

Na de tweede wereldoorlog stond Nederland in het teken van de verzuiling. Rond 1955 werd de betrokkenheid van de overheid betreffende kunst en cultuur steeds groter. De eerste subsidiestromen kwamen op gang en “vanaf de tweede wereldoorlog werd het algemeen belang van kunst en cultuur onderkend en werd het steeds meer een aandachtspunt voor de overheid. Naast cultuurverheffing kwam ook de spreading van kunst en cultuur op de voorgrond” (Berkers in Spierts, 1998).

In de jaren vijftig en zestig stond persoonlijkheidsvorming door middel van kunst centraal. Dit was in navolging van de ‘vrije expressie- beweging’. “ In de jaren zeventig werd emancipatie een sterker motief voor cultuurparticipatie. Kunst en cultuur waren middelen waarmee nieuwe groepen zich bewust konden worden van maatschappelijke ongelijkheid en de noodzaak hierin verandering te brengen” (Spierts, 2000 p:101).

In de jaren tachtig leidden de bezuinigingen tot het wijzigen van het kunst- en cultuurbeleid. Cultuurspreiding als centraal thema moet plaatsmaken voor het denken in termen als kwaliteit, marktwerking en klantgerichtheid. Overheidssubsidies werden gericht op verbetering van de kwaliteit van het aanbod van professionele en amateuristische kunstbeoefening. Daarnaast werden kunst en cultuurinstellingen meer afhankelijk van de hoeveelheid bezoekers die ze genereerden.

De jaren negentig stonden in het teken van cultuureducatie. Sinds 1996 is cultuureducatie ook nadrukkelijk opgenomen in de cultuurpolitiek van de Nederlandse overheid. De Cultuurnota 1997-2000 noemt als doel: “bevorderen van culturele competentie van bredere en nieuwe doelgroepen, nadrukkelijk worden hierbij benoemd jongeren en allochtonen” (OCW in Spierts, 2000 p:107).

De eerste officiële Cultuurnota verscheen in 1993 ‘Investeren in cultuur’. Deze cultuurnota stond in het teken van het publieksbereik vergroten. Aanbod zou meer moeten aansluiten op de vraag die er is. De tweede cultuurnota verscheen in 1997 onder leiding van minister Nuis: ‘Pantser of ruggegraat’ werd deze genoemd.

Staatssecretaris van der Ploeg, de opvolger van minister Nuis, trok de speerpunten uit de eerste twee nota’s door in zijn vervolgnota’s; ‘Cultuur als confrontatie’ en ‘Ruim baan voor culturele diversiteit’. Onder leiding van van der Ploeg is er uiteindelijk het actieplan cultuurbereik 2001-2004 ontwikkeld en vervolgens ook een actieplan cultuurbereik 2005-2008. Niet alleen maakt van der Ploeg meer ruimte voor jongeren in zijn nota’s en actieplannen, daarnaast pleitte hij voor cultureel ondernemerschap.

Een veel gehoorde uitspraak van van der Ploeg en waar velen in eerste instantie hun kop tegen stootte was ‘het beste populair maken en het populaire beter’ waarmee hij lijkt te impliceren dat grote musicals van Van der Ende kunst zouden moeten zijn van de bovenste plank. Dit is niet geheel wat van der Ploeg bedoelt, hij probeert hiermee te bewerkstelligen dat cultuur een confrontatie wordt tussen kwaliteit en maatschappelijkheid, een confrontatie van die twee kan bepalen en achterhalen wat kwaliteit is. Hij pleitte voor een cultureel ondernemerschap wat ‘het benutten van kansen’ inhoudt. (Spierts, 2000 p:109). Dit vraagt van theaters zoals TAHS een open, actieve, publieksgerichte en ondernemende houding.

Sinds het Actieplan Cultuurbereik, staat cultuur participatie van jongeren hoog op de vaandel. Het Actieplan Cultuurbereik 2001-2004 is een aanzet geweest om jongeren participatie te vergroten. De maatschappelijke stage kan met betrekking op het vergroten van de cultuurparticipatie van jongeren een rol spelen. Niet alleen voldoet het aan een educatief karakter maar kan het ook een manier zijn om jongeren kennis te laten maken met diverse kunst en cultuur uitingen. Hier ligt een kans voor culturele instellingen.

Op de vraag of kunst- en cultuurparticipatie bevordert zou moeten worden vanuit theaters kwam vanuit het TAHS het antwoord :

“Ik vind het terecht dat ook theaters daar een verantwoordelijkheid in moeten nemen, want je kan ook een hele hoop gaan programmeren of laten zien als er geen behoefte aan is of geen tools worden aangereikt om het te zien, dan kan je jezelf afvragen waar ben ik in godsnaam mee bezig, dus laten we dat dan wel gaan doen, en laten we het wel toegankelijk maken. Dan hoef je niet hele makkelijke kunst aan te bieden, je kan best wel iets aanbieden wat moeilijk is, neem je verantwoordelijkheid om te laten zien dat het leuk is om ervan te kunnen genieten en het meer toegankelijk te maken, dat is ook een taak voor de culturele instelling” (S. Oldenburg, 18 mei 2011).

2.1.1 Cultuurbeleid Den Haag

Cultuur inspireert, enthousiasmeert en zet aan tot reflectie, kan tegenstellingen oproepen waardoor debat en discussie ontstaat, maar kan daardoor mensen juist weer dichter bij elkaar brengen en tot ontmoeting leiden tussen verschillende publieksgroepen. Cultuur is een essentiële voorwaarde voor een dynamische, levendige samenleving. Cultuur is om met Albert Verwey te spreken een 'wonderlijke noodzaak'. (Kleinsma.J. Meerjarenbeleidplan 2009-2012 p:3)

Hiermee begint het meerjarenbeleidplan 2009-2012 "Wonderlijke noodzaak" waarin een duidelijke richting wordt aangegeven voor de culturele instellingen in Den Haag. Het bewerkstelligen van cultuurparticipatie neemt hierin het voortouw. Ook in dit plan is er weer veel aandacht voor cultuurparticipatie en cultuurspreiding.

In dit beleidsplan worden alle Haagse instelling onder de loep genomen en bekeken wat er gaande is en wat er bijvoorbeeld verbeterd dient te worden, willen ze blijven meedraaien. In dit plan komt duidelijk naar voren dat Den Haag een bruisende culturele stad is en dat de stad op kunst en cultuur gebied rijk zijn aan theaters, musea, muziekscholen, podia etc. Hoe de subsidiegelden worden uitbesteed wordt in dit meerjaren beleidsplan duidelijk toegelicht en uitgelicht.

In de regio Den Haag is Theater aan het Spui het enige vlakke vloer theater en is één van de theaters die gepositioneerd is aan het Spui, in het hart van het centrum van Den Haag. Daarnaast is Den Haag nog enkele andere theaters rijk: Koninklijke Schouwburg, Theater Dilligentia en Pepijn, Korzo Theater, Theater Zwembad de Regentes, Zeebelt, Theater Pierrot, Lucent dans Theater en het Appeltheater

Ieder van deze theaters heeft zijn eigen kenmerken en uit te voeren disciplines. Zo staat theater Dilligentia bekend om zijn cabaretiers en het Theater de Regentes om zijn wereldmuziek gerelateerde voorstellingen. Theater aan het Spui neemt ook zijn eigen positie in binnen dit veld, de specifieke kenmerken van het Theater zal ik later nog bespreken in hdst.3.

2.1.2 Theater aan het Spui & Kunstenplan

Den Haag valt binnen de uitgezette landelijke beleidslijnen op het gebied van kunst en cultuur samen met de rijksoverheid en het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). Landelijk worden de hoofdlijnen uitgezet voor het kunst en cultuurbeleid op regionaal gebied.

Op landelijk niveau heeft staatssecretaris H. Zijlstra in 2010 een brief geschreven aan de Tweede kamer waarin hij de uitgangspunten schetste van het cultuurbeleid, waarin nieuwe speerpunten naar boven komen. De nota spreekt zich in de eerste instantie kritisch uit over de cultuursector, deze zou te afhankelijk zijn geworden van de overheid. Daarnaast wordt aangekaart dat de overheid zijn rol zal beperken en meer wil overlaten aan het private terrein. Dit alles heeft deels te maken met de landelijke bezuinigingen. De cultuursector zal 200 miljoen moeten gaan bezuinigen.

De belangrijkste eisen die worden genoemd om voor financiering door het rijk in aanmerking te komen zijn; hoogwaardige kwaliteit (internationaal en nationaal), ondernemerschap, publieksbereik en educatie. Hierin is duidelijk een lijn te zien die van der Ploeg al startte met zijn actieplan 2001-2004. De aandacht voor jongeren en educatie vindt zijn weg weer terug in het heden.

Daarnaast voegt Zijlstra (2010) nog de volgende vijf criteria toe bij de beoordeling van alle subsidieaanvragen, als uitgangspunt voor een kleinere basisinfrastructuur geconcentreerd in geografische kernpunten:

- publiek: de instelling trekt voldoende bezoekers;
- ondernemerschap: eigen inkomen staan in verhouding tot de subsidie;
- participatie en educatie: instelling is toegankelijk voor kinderen en jongeren;
- de instelling beheert een rijkscollectie van (inter)nationale betekenis of biedt aanbod van (inter) nationale betekenis aan;
- focus op hoogwaardig geografische kernpunten in het land

(Zijlstra, 2010. Uitgangspunten cultuurbeleid)

Deze criteria zijn ook terug te vinden in het coalitie akkoord 2010-2014 van Den Haag, Op het gebied van kunst en cultuur spreekt de coalitie zich uit over de kunsten onder het kopje “Talent op het podium” (Gemeente Den Haag, 2010. Coalitieakkoord 2010-2014” Aan de slag” p: 19). Zij benoemen de volgende speerpunten:

- Cultuurinstellingen stimuleren een nieuw publiek te bereiken
- Broedplaatsen behouden
- Evaluatie Actieplan Wijkcultuur
- Den Haag kandidaat stellen voor Europese Cultuurhoofdstad 2018
- Eind 2010 beslissen over Cultuurforum Spui
- Den Haag is dé popstad van Nederland versterken

Wat naar voren komt in het coalitieakkoord 2010-2014 “ Aan de slag” is dat Den Haag creativiteit ziet als een belangrijke factor voor innovatie en ondernemerschap. Dit komt ook tot uiting in de notie Broedplaatsen en Creatieve stad. Den Haag is ervan overtuigd dat creativiteit zorgt voor een vitale samenleving. Creativiteit en waarmee dus de kunst en cultuur sector bedoeld, wordt van belang gezien voor de samenleving.

Interessant aan dit akkoord is de wens om culturele hoofdstad 2018 te worden. In dit plan is ook een plek weggelegd voor het TAHS. Een belangrijk onderdeel wat Den Haag wil aanpakken is het Spui plein, de gemeente wil dit veranderen in een Cultuurforum. Hier zou TAHS een rol in kunnen vervullen. Niet alleen zit het TAHS aan het Spui maar ook zijn zij actief bezig met andere punten uit het akkoord, de gemeente nota en de uitgangspunten van Zijlstra.

2.1.3 Het belang van kunst en cultuur

Bovenstaande akkoorden, notities en actieplannen waren nooit ontwikkeld als men niet het belang van kunst en cultuur zou inzien. Kunst en cultuur en het daarvan genieten actief of passief is belangrijk voor iemand vorming. Sinds de jaren vijftig wordt dit dusdanig belangrijk

gevonden dat sinds die tijd cultuureducatie in een stroomversnelling is terecht gekomen, zie ook 1.1 Historische schets kunst en cultuurbeleid. In dit onderzoek staat de kunst en cultuurparticipatie van jongeren centraal. **Door middel van jongeren actief te laten participeren in het TAHS willen ze dat de receptieve deelname wordt vergroot.** Hiermee geeft het TAHS al een signaal dat ze het belang van kunst en cultuureducatie inzien en jongeren graag willen laten kennismaken met vormen van kunst, die te zien zijn in het theater.

Cultuureducatie kan je volgens Henrichs (1997) zien op 3 niveaus, te weten persoonlijke ontwikkeling, cultuurparticipatie en algemeen maatschappelijke waarden. (de Waal, 2004). Om het belang van kunst en cultuur iets duidelijker te maken zal ik dieper ingaan op persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke waarden.

Cultuur en kunst kunnen een bijdrage leveren op het persoonlijke vlak. Door reflectief (erover lezen, nadenken, discussiëren), receptief (naar kunst kijken, luisteren) of actief (zelf kunst maken) kan het een bijdrage leveren aan je identiteitsvorming. Een boek of theatervoorstelling kan aanzetten tot je verbeelding, doet je fantaseren, prikkelt je om je af te vragen wat je wil worden of wat je wil zijn. Het wel of niet genieten van kunst zegt iets over een persoon, vormt hem tot iets.

Op persoonlijk gebied kan kunst verschillende belangrijke functies vervullen (Spierts, 2000)

- het verfijnt het waarnemingsvermogen
- het ontwikkelt het oordeelsvermogen
- confronteert je met andere waarden
- vergroot je inlevingsvermogen in het onbekende
- verbreedt je gevoelswereld

Deze genoemde aspecten zijn belangrijk voor je persoonlijke ontwikkeling maar hebben ook zijn weerslag op de maatschappij. Volgens de Waal (2004) zijn de maatschappelijke waarden van cultuureducatie te verwoorden als doelstellingen die verbonden zijn met het streven naar een betere samenleving. “de kennismaking en de omgang met kunst en cultuur dienen hier een hoger maatschappelijk belang: de versterking van centrale waarden als beschaving, tolerantie en democratie”. (de Waal, 2004 p:253).

Door jongeren een actieve rol te geven in het TAHS maak je ze onderdeel van de kunst. Ze leveren een bijdrage aan het creëren van een plek waar de kunsten zicht uitten. Hierdoor kan je ze laten kennis maken met de kunsten op een manier waarbij ze er zelf een bijdrage aanleveren, waardoor ze ook de ruimte krijgen om er zelf een betekenis aan te geven. Door een actieve rol staan ze er dichterbij. Niet alleen draagt het actief of receptief genieten van kunst mee aan persoonlijke ontwikkeling maar draagt het ook bij aan de maatschappelijke participatie van jongeren.

“Genieten en beoefenen van kunst en cultuur verschaft mensen wortels. Het versterkt hun binding met het verleden, het heden en de eigen omgeving. Kunsteducatie vergroot hun kunstzinnige en creatieve vermogens en hun inzicht in kunstvormen. Door kunsteducatie kunnen mensen gemotiveerd kiezen uit het kunstaanbod en actief deelnemen aan het culturele leven. Cultuur is een middel tot expressie, persoonlijke ontplooiing,

maatschappelijke betrokkenheid en een rijker leer- en leefklimaat.” (Hagenaars, Hermans e.a. 2010 p:1)

2.2 Theater aan het Spui

In deze paragraaf zal ik dieper ingaan op het TAHS. Niet alleen op wat voor type theater het is maar ook een het theater als organisatie komt aan bod. Dit omdat als men iets nieuws als een maatschappelijke stage wil implementeren in een theater, het belangrijk is om eerst duidelijk voor ogen te hebben met wat voor theater er gewerkt wordt en wat de mogelijkheden ervan zijn.

2.2.1 Theater aan het Spui

Theater aan het Spui is een middelgroot vlakke-vloertheater gelegen aan het Spuiplein in Den Haag. Aan het Spuiplein, het culturele hart van de stad, bevinden zich naast Theater aan het Spui de Dr. Anton Philipszaal, het Lucent Dans Theater, de Centrale Bibliotheek, en het Haags Filmhuis.

Het theater, een ontwerp van architect Herman Hertzberger, beschikt over 2 zalen, de grote zaal met 360 stoelen en de kleine zaal met 170 stoelen. In de ruime foyer kan voor aanvang, in de pauze en na afloop van de voorstelling een drankje worden genuttigd. Het theater huisvest een aantal festivals als Todaysart, Pure Jazz, CaDance, Holland Dance Festival en Winternachten. Theater aan het Spui produceerde voorheen ook eigen producties. Annette Speelt was tot en met 2008 het huisgezelschap.

Directeur Cees Debets van Theater aan het Spui heeft de 'Gipsen Gymschoen' gewonnen, de onderscheiding voor beste theaterdirecteur/-programmeur van Nederland.

Cees Debets begon 1 januari 2009 bij het Theater aan het Spui (TAHS) en wist in anderhalf jaar tijd een nieuw publiek te bereiken met nieuwe programmering, regelmatige magazines en een campagne om mensen zich 'thuis' te laten voelen in het theater. 'Artisticiteit en gastvrijheid gaan hand in hand,' aldus de jury.

2.2.2 Korte geschiedenis

Zoals beschreven is de aanstelling van de nieuwe directeur Cees Debets een aanzet geweest tot veranderingen, die ook nodig waren om het theater weer terug op poten te krijgen. Het theater liep niet goed en de bezoekersaantallen liepen terug. Dit komt ook terug in het meerjarenbeleidplan 2009-2012 "Wonderlijke noodzaak".

In het meerjarenbeleidplan "Wonderlijke noodzaak" (2009-2012 p:70) spreekt de gemeente Den Haag zich niet positief uit over het theater. Het theater zou het aan uitstraling en inspiratie ontbreken, en als een kille en onpersoonlijke plek bekend staan onder de spelers en het publiek. Dit alles was volgens de gemeente Den Haag ook terug te vinden in de erg lage bezoekcijfers. Na een onderzoek uitgevoerd door een extern onderzoeksbureau ARRD, is het TAHS met de aanbevelingen van dit onderzoek aan de slag gegaan. Er werd er een nieuwe directeur aangesteld, die op zoek is gegaan naar de identiteit van het theater om daar een eenduidige lijn in aan te brengen. Daarnaast werd ook educatiemedewerker Saartje Oldenburg aangetrokken, om het aspect jeugdtheater en de educatie te doen

herleven. (interview S. Oldenburg, 18 mei 2011). Hiermee sluiten ze ook aan bij de landelijke richtlijnen genoemd door H. Zijlstra, meer bezoekers trekken, ondernemerschap, participatie en educatie.

Cees Debets en zijn team zijn hard in de weer met het nieuwe beleidsplan, maar ook zij kaarten aan dat het nog moeilijk te verwoorden is wat het theater op dit moment precies is, of wat het precies inhoudt. (interview J. De Weerd, 22 maart 2011). Wel is duidelijk dat de lijn die Cees op dit moment heeft uitgezet en de middelen die daarvoor tot nu toe zijn ingezet ervoor hebben gezorgd dat binnen het theater dezelfde lijn en richting wordt gevolgd. Binnen het theater weet men wat men wil, nu rest nog het uitvoeren en uitdragen van deze boodschappen.

2.2.3 Missie, visie en hoofddoel

Onderstaande missie, visie en doelstelling zijn nog niet terug vinden in een beleidsplan of subsidieaanvraag. Onderstaande is opgezet en uitgezet door Cees Debets sinds zijn komst. Cees is aangesteld in het midden van de subsidieperiode, waarbij dus nog het vorige beleidsplan werd gehanteerd, men is nu bezig een nieuw beleidsplan te schrijven voor de aankomende subsidieperiode maar deze is nog niet af. Door middel van interviews, jaarverslagen en het TAHS magazine ben ik tot de volgende missie visie en doelstelling gekomen.

Missie

Het aanbieden van voorstellingen die voor iedereen bereikbaar zijn is onderdeel van de missie, dus ook voor het jonge publiek dat een minder groot budget heeft. Daarnaast wil men het ook duidelijker maken dat er in het TAHS meer gebeurt dan alleen maar voorstellingen. Er is ruimte voor vernieuwing en beweging in alle vormen. Het publiek deel maken van het theater is het uiteindelijke doel. Door het 'voel je thuis' gevoel uit te stralen, probeert men een intiemere relatie aan te gaan met het publiek. Het theater wil veranderen van een statige plek, naar een ontmoetingsplek waar iedereen welkom is. Belangrijke kernwoorden voor de toekomst van TAHS zijn: vernieuwing en beweging.

Visie

De visie is belangrijk om dat deze deels bepaalt wat uiteindelijk de hoofddoelen zijn op lange termijn. TAHS vindt dat een rijk kunst- en culturaanbod essentieel is voor een stad, wat heel goed aansluit op de doelen van overheid en gemeente. TAHS wil hier een belangrijke rol in hebben. Het theater probeert aan te sluiten bij het theater en het stadsklimaat en poogt dit ook te versterken. (Theater aan het Spui, Jaarverslag 2009). Er wordt waarde gehecht aan vernieuwing en beweging. Het theater wil grenzen overschrijden en verwonderd raken. Het wil samen met het publiek kijken naar mooie voorstellingen, nieuwsgierig zijn naar wat een ander te vertellen heeft, geïrriteerd raken over de inhoud, met kippenvol een tekst aanhoren, verlangen naar nog een lied, hopen op een snelle afloop of juist onenigheid. Het wil napraten en nieuwe ideeën opdoen.

'Bij Herman' staat symbool voor wat het theater in de toekomst wil zijn: een atelier waar het publiek deelgenoot gemaakt wordt van het productieproces. (TAHS magazine, aug 2010 p:9)

Hoofddoel

Meer bezoekers vinden voor een artistiek hoogwaardig aanbod en deze bezoekers aan het theater binden. (Theater aan het Spui, Jaarverslag 2009)

De visie, missie en doelstellingen vinden hun uiting in de volgende producten en diensten, die onder te verdelen zijn in enkele categorieën:

1. Educatie en participatie
2. Promotie en publiciteit
3. Gezelschappen en producties
4. Voorhuis

Korte beschrijvingen van deze producten vind je in bijlage 1.

2.3 Publiekstrekkers.

Om op te vallen tussen alle andere theaters is het belangrijk dat het THAS zich onderscheidt van de andere theaters in Den Haag. In dit hoofdstuk zal ik proberen door middel van bepaalde factoren die in mijn ogen het publiek trekken aan te geven wat het THAS anders maakt dan de andere theaters in Den Haag. Deze factoren hebben invloed op de positie van het theater in de markt.

Enkele door mij gesignaleerde factoren zijn:

- Programmering
- Cees Debets
- Sfeer 'Voel je thuis'
- Projectbureau "Bij Herman"

Programmering

Het diverse aanbod van het theater zorgt voor divers publiek. Het is een theater dat zich qua programmering niet focust op één ding, maar meerdere. Het verzorgt in die zin niet alleen theatervoorstellingen, maar ook dans of muziekvoorstellingen. Daarnaast staat het theater ook open voor samenwerking met verschillende partijen van diverse disciplines. Zo werkten zij o.a. samen met het filmhuis om het festival Movies that Matter ruimte te geven. Door de diverse programmering en de diversiteit in activiteiten die ze programmeren nodigen ze een divers publiek uit.

Cees Debets

Een directeur bekleedt een belangrijke positie binnen het theater. Hij is de gastheer van het theater, dit is iets wat Cees goed kan. Hij is de aangewezen persoon om de lijn uit te zetten voor het theater, maar hij probeert daarbij dicht bij de bezoekers te blijven. Dit doet hij onder andere door ze welkom te heten in het theater, maar ook door met de bezoekers in gesprek te gaan tijdens tafelgesprekken e.a. Dit is een factor die zeker in vergelijking met het verleden deels het succes verklaart van het theater. Daarnaast is, op advies van het onderzoeksbureau ARRD Cees Debets iets ontlast van bepaalde andere zaken, zodat hij meer ruimte en tijd heeft kunnen nemen om de hoofdlijnen uit te zetten en dit werpt zijn vruchten af. De programmering en de visie van het theater komen meer en meer overeen,

en bereiken ook het daadwerkelijk doel: meer bezoekers. Sinds de 2 jaar dat Cees Debets als directeur aangesteld is bij TAHS is er een duidelijke stijging in de bezoekersaantallen vast te stellen. Van een hoeveelheid van 36.271 bezoekers in 2008, naar een hoeveelheid van 50.461 bezoekers in 2009. Dit is stijging van 39 % in één jaar. (Theater aan het Spui, Jaarverslag 2009)

Sfeer > 'Voel je thuis'

TAHS opende het seizoen 2009-2010 met het thema 'voel je thuis', dat zich in veel vormen heeft gemanifesteerd. Van het openhouden van de deur voor bezoekers, tot het herinrichten van de foyer als ontmoetingsplek, waar gezellig nagepraat kan worden, en -als je daar behoefte aan hebt- verdieping gevonden kan worden op het reguliere aanbod. Het inbrengen van gezellige bankjes, kleurrijke stoeltjes en aansprekende deurmatten maken van het Theater een huis. Een huis waar iedereen welkom bent om te allen tijde naar binnen te stappen

" Theater aan het Spui is de huiskamer van Den Haag. Kom met ons kijken naar mooie voorstellingen, nieuwsgierig zijn naar wat een ander te vertellen heeft, geïrriteerd raken over de inhoud, met kippenvel een tekst aanhoren, verlangen naar nóg een lied, hopen op een snelle afloop of juist op oneindigheid. We willen met u napraten en ideeën opdoen. Wij hechten aan vernieuwing en beweging. We willen grenzen overschrijden en verwonderd raken. Ons wapen? De prachtige voorstellingen!" (www.theateraanhetspui.nl, 2011)

Projectbureau > Bij Herman

Beeldend kunstenaar Erik Jutten kreeg de opdracht om samen met tentoonstellingsmaker John de Weerd *Herman* te ontwerpen, een nieuwe zaal in de foyer in de vorm van een huiskamer met de naam: 'Bij Herman'. En zo geschiedde... Herman werd gebouwd met financiële ondersteuning van de Gemeente Den Haag en Stroom Den Haag. Vijf jonge Haagse makers kregen dit seizoen al de kans om geïnspireerd op Herman tot een presentatie te komen, dat resulteerde in drie voorstellingen; *De Carrousel*, *De Cowboy* en *de Papegaai en 7 Fragmenten*.

Met 'Bij Herman' is er een nieuw fenomeen geïntroduceerd in TAHS waar inspiratie, verdieping, educatie en nieuw talent en bezoekers van het theater elkaar ontmoeten, voor jonge professionele theatermakers en beeldend kunstenaars, leerlingen van primair en voortgezet onderwijs, toneel- en danskijkers. Want 'Bij Herman' kan je terecht voor een inleiding of om zelf theater te maken. 'Bij Herman' laat nieuwe beeldende kunst zien of gaat met je op tour door het theater.

2.4 Bezoekers

Zoals al eerder is verwoord is het hoofddoel van het theater: Meer bezoekers vinden voor een artistiek hoogwaardig aanbod en deze bezoekers aan het theater binden. Dit doel geeft aan dat het TAHS geen specifieke klanten / doelgroepen heeft, zij wil iedereen naar het theater krijgen, die zij willen laten genieten van het artistiek hoogwaardige aanbod dat het TAHS biedt.

In de loop van de jaren zijn er talloze onderzoeken naar het publiek en potentieel publiek van podium- kunsten verricht. Één ding maken deze onderzoeken steeds weer duidelijk: het podiumkunstenpubliek wordt steeds ouder en is onverminderd hoogopgeleid en doorgaans autochtoon (Knulst 1995). Langzamerhand raken steeds meer podiumkunstinstanties ervan overtuigd dat ze zich meer moeten inspannen om een jonger en meer divers publiek te bereiken. Al was het maar om hun voortbestaan te verzekeren door publiek voor de toekomst op te bouwen. Ook de overheid stimuleert dit al jarenlang, met als hoogtepunt het voorstel van Rick van der Ploeg in 1999 om instanties een strafkorting op te leggen als ze geen 3% van hun budget aan maatregelen besteden die leiden tot een breder publieksbereik. Die maatregel haalde het niet (Ranshuysen 2004). Volgens het onderzoek van Ranshuysen (2004) is de belangstelling voor jongeren- en allochtonenmarketing sinds die tijd binnen de theatersector enorm toegenomen, mede door de invoering van het vak CKV en de impulsen vanuit Cultuur en School en het Actieplan Cultuurbereik. Veel podiumkunstorganisaties vragen zich af op welke manier zij jongeren kunnen bereiken, zo ook het TAHS.

Wel zijn er enige algemene kenmerken te vinden in de bezoekers die tot op heden hun weg hebben gevonden naar het TAHS. (Theater aan het Spui, Jaarverslag 2009)

Jeugd

Honderden kinderen vinden elk jaar hun weg naar het Spui, dit is meestal door middel van de georganiseerde voorstellingen van het Koorenhuis. Daarnaast zorgen festivals als de Betovering (internationaal kunstfestival voor de jeugd) of de Bij Hermans Lekkere Week, een week vol met activiteiten voor de jeugd omtrent eten, voor een nieuwe aanloop aan jonge en levendige bezoekers. Landelijk gezien zijn bij toneel de hoogste bezoekerspercentages waar te nemen bij 6-11 jarigen. (publicatie SCP, 2009; p 121). Dit komt o.a. door het aanbod wat er is, maar aan de andere kant door de verplichte schooluitjes van school.

Ouderen

Zoals bij veel theaters is één van de grootste bezoekersgroepen de ouderen in de leeftijd van 60-85. Dit is dan ook niet heel vreemd, aangezien deze groep de pensioen leeftijd bereikt en zij hebben relatief meer vrije tijd hebben. Ook bij het TAHS is deze groep vertegenwoordigd.

Theaterliefhebbers

Er is een diverse groep die duidelijk theaterliefhebbers zijn. Ze komen niet alleen naar veel voorstellingen kijken, maar zijn ook op andere manieren betrokken bij het theater. De toneel – en danskijkers groep is daar een voorbeeld van. Deze groep komt voor of na afloop van een voorstelling samen, en krijgen bijvoorbeeld de kans hun mening te geven aan recensenten of om de dansers of acteurs te ontmoeten. Deze groep is in de afgelopen 2 jaar

flink uitgebreid, en hieraan is duidelijk te zien dat er mensen zijn die meer willen dan alleen theater bezoeken, maar ook graag worden uitgenodigd om een andere rol te vervullen in het theater.

De theaterliefhebbers zijn een groep die niet zozeer qua leeftijd valt in te delen maar wel in te delen valt onder de noemer: hoger opgeleiden.

In de vier grootste steden blijkt nog steeds dat het overgrote gedeelte van de bezoekers van theaters hoger opgeleid zijn. (SCP, 2009)

De groep die aan wordt gekaart als missende door John de Weerd (interview J. de Weerd, 22 maart) is de leeftijd groep 22- 35.

2.5 Samenwerkingsverbanden

Niet alleen werkt het theater aan het Spui samen met festivals, maar ook met bestaande organisaties waarbij ze een samenwerking aangaan en hun programma's op elkaar afstemmen. Dit doe ze niet alleen om een leuk festival neer te zetten maar ook om van elkaar te leren en disciplines te laten kruisen. Om uiteindelijk samen iets neer te zetten van een hoogwaardig artistiek gehalte. Samenwerkingen kunnen leiden tot nieuwe inzichten en vernieuwing in je eigen gedachtegoed. Daarnaast is het optimaal gebruiken van het gebouw ook iets wat meespeelt. Het is zonde om een gebouw met zoveel mogelijkheden onbenut te laten.

Een goed voorbeeld van een vruchtbare samenwerking, is het Big Five festival *De ontmoeting tussen Zuid-Afrikaanse en Nederlandse theater- en filmmakers, choreografen, muzikanten en kunstenaars vormt de basis voor het nieuwe, internationale festival BIG5. In het weekend van 11, 12 en 13 juni bent u getuige van interessante nieuwe producties, in Europa nooit eerder vertoonde voorstellingen, films, muziek en exposities. Er is ook een zeer uitgebreid en gevarieerd randprogramma met bijzondere gasten uit Nederland en Zuid-Afrika. Het is voor het eerst dat zoveel Haagse culturele instellingen betrokken zijn bij een internationaal festival van dit formaat. (www.big5intown.nl, 2011)*

Hierin komt terug dat voor dit festivals met meerdere instellingen is samengewerkt. Paard van Troje, Theater de Appel, Filmhuis en Korzo waren hierbij de partners en aangezien de samenwerking goed verlopen is, zal men dit jaar weer samen gaan werken en proberen dit jaar weer een Big Five Festival 2011 te laten plaatsvinden.

Aangezien het Spui een plek voor heel Den Haag wil zijn staan ze open voor samenwerking op verschillende manieren. Samen een festival organiseren, faciliteren van een festival/ project, zaal verhuur, foyerverhuur, workshops initiëren etc.

2.6. Organisatiecultuur & structuur

Om de cultuur van een organisatie onder woorden te brengen heeft Robert Quinn (1983) het Organizational Culture Assessment Instrument ontwikkeld: OCAI-model genaamd. Dit OCAI model is een vrij makkelijke en toepasbare methodiek om de cultuur van een organisatie te analyseren. Door middel van het beantwoorden van enkele eenvoudige stellingen over de organisatie kan men komen tot kenmerken van een organisatie die door Quinn vervolgens ook zijn opgedeeld in bepaalde culturen. (www.kikkergroep.nl, 2011). Zo wordt onderscheiden: de familiecultuur, de adhocratiecultuur, de hiërarchische cultuur en de marktcultuur. Aan de hand van de uitgevoerde OCAI vragenlijst (bijlage 2) kwam ik uit op familiecultuur.

Kenmerken van de familie cultuur volgens Quinn zijn vriendelijke werkomgeving, familiegevoel, vaderfiguren als leiders. In een organisatie met deze type cultuur is de loyaliteit erg groot en is men betrokken bij het bedrijf. “ Succes wordt gedefinieerd binnen het kader van ontvankelijkheid voor de behoeften van de klant en zorg voor de mensen. De organisatie hecht grote waarde aan teamwerk, participatie en consensus.” (www.kikkergroep.nl, 2011)

Wat ook al werd uitgevonden door Quinn en wat bij TAHS ook het geval is, is dat meestal een organisatie niet valt te scharen onder één cultuur, bij TAHS neigde men ook richting de adhocratiecultuur. Enkele opvallende kenmerken van dit type cultuur die duidelijk terug zijn te vinden bij TAHS zijn; dynamisch, ondernemend en creatief. Dit type cultuur wordt verwoord door de kikkergroep als:

“ Het bindmiddel dat de organisatie bijeenhoudt, is inzet voor experimenten en innovaties. De nadruk ligt op toonaangevendheid. Voor de lange termijn ligt in de organisatie de nadruk op groei en het aanboren van nieuwe bronnen.” Wat veel overeenkomsten vertoont met de nieuwe missie en het daarbij komende experimentele huisje in de foyer “Bij Herman”

Enkele belangrijke culturele aspecten die verder naar voren zijn gekomen zijn; dat de sfeer op kantoor en de werkvloer erg persoonlijk en informeel is, ieder gaat vriendelijk met elkaar om en enkelen zien elkaar ook buiten werk om. Iedereen van elke laag in de organisatie kent elkaar. Wel is er een merkbaar verschil tussen het technisch team en de anderen, dit heeft waarschijnlijk voornamelijk te maken met de kantoorplek die het technisch team heeft in het TAHS. Het technisch team zit niet in dezelfde kantoor ruimtes als de anderen, ze zitten aan de andere kant van het gebouw. Door middel van overleggen en vergaderingen probeert men elkaar allemaal goed op de hoogte te houden en heeft ieder inspraak op beslissingen die gemaakt worden.

Binnen het TAHS zijn de heersende rituelen en tradities dat iedereen elkaar hartelijk en vrolijk goedemorgen wenst, als er iemand jarig is wordt er taart gegeten en een cadeautje gegeven etc.. Er heerst een sociale werksfeer op de werkvloer.

Ieder in het TAHS team heeft een taak en heeft één leidinggevende boven zich. Voor uitgebreidere toelichting op de structuur, cultuur en besluitvormingsprocessen verwijst ik naar bijlage 3. Organogram en bijlage 4. Overlegstructuur.

2.7 Jongeren & educatie

Schoolvoorstellingen

Naast het reguliere aanbod zijn er ook specifiek voorstellingen voor jongeren, deze kunnen individueel bezocht worden, maar worden meestal in combinatie met school bezocht. Via het Koorenhuis kunnen scholen een bezoek arrangeren naar een voorstelling in TAHS. Door deze constructie komen er wekelijks grote groepen leerlingen kijken naar voorstellingen in TAHS. Deze groepen variëren in leeftijd van 6-20 jaar. Door deze constructie speelt TAHS wel een rol in de invulling van het onderwijs op kunst en cultuur gebied. Ze bieden ook voor scholen de mogelijkheid aan om in het kader van het vak CKV voorstellingen te komen bezoeken. Ze maakt dit doormiddel van diverse kortingen aantrekkelijk voor scholen. Voor het aankomende jaar 2011-2012 hebben ze een folder met het CKV aanbod voor scholen ontwikkeld. Hierin staat duidelijk aangegeven welke voorstellingen er komen en wat voor activiteiten daarbij gedaan kunnen worden.

Projectbureau “ Bij Herman”

Het projectbureau is in het leven geroepen om meer op educatie vlak te laten plaatsvinden. Naast dat zij educatiemateriaal ontwikkelen omtrent enkele voorstellingen is ‘Bij Herman’ ook de plek waar contact gelegd kan worden met theater- en dansgezelschappen. ‘Bij Herman’ is een plek voor inleidingen, gespreken, workshops, rondleidingen etc. In overleg met het projectbureau is er veel mogelijk.

Één van de dingen die o.a. worden verzorgd en uitgevoerd door ‘Bij Herman’ is het project “Achter de Schermen” bij dit project gaan film en theater hand in hand. THAS en digitaal leren bieden Haagse CKV leerlingen de kans om doormiddel van dit project een andere kant van het theater te zien. Dit project wordt aangeboden onder de noemer ‘Achter de schermen’ en is een filmworkshop, waarbij kleine groepen leerlingen leren een korte film te maken. Dit gaat in samenwerking met een professionele filmmaker van Digitaal leren. Hij of zij maakt samen met de groep een film in het theater, bij deze workshop krijgen de kinderen ook een rondleiding en toegang tot het hele theater.

Jongeren

Door de samenwerking met het Koorenhuis komen er wekelijks vele jongeren over de vloer, helaas komen deze alleen kijken en hier blijft het vaak bij. Door middel van het projectbureau is TAHS bezig met meer mogelijkheden creëren om jongeren meer te betrekken bij het theater. Ze niet alleen een voorstelling laten zien, maar ook laten meemaken wat er allemaal omtrent een voorstelling speelt.

Er worden al kleine resultaten geboekt, afgelopen jaar heeft het projectbureau enkele activiteiten geïnitieerd die erg goed zijn bevallen, de cowboystad, Hermans lekkere week en radio Herman. Wel is opvallend dat er tot nu toe erg veel activiteiten zijn ontwikkeld voor kinderen in de leeftijd 4-12. Radio Herman en het project ‘Achter de Schermen’ zijn activiteiten voor de doelgroep 12-18. TAHS heeft ook een samenwerking lopen met het City+ college. Er komen wekelijks diverse klassen van het City+ college naar TAHS om daar een workshop te krijgen. De workshops variëren maar elke klas krijgt sowieso een rondleiding en de kans om iedereen te leren kennen.

Samenvatting

Wat is de plaats van het theater binnen het culturele aanbod in Den Haag, wat is de missie, visie en de doelstellingen van Theater aan het Spui en hoe zien zij de participatie van jongeren binnen hun organisatie en werkwijze?

In Den Haag heeft TAHS zijn plekje veroverd, het heeft door de jaren heen aangetoond een theater te zijn met artistiek hoogwaardige stukken en een plek voor iedereen. Om o.a. deze reden ontvangt het theater subsidie. Wel zijn er enige eisen verbonden aan die subsidies die ze ontvangen, belangrijke pijlers in dit verhaal zijn; ondernemerschap, jongerenparticipatie, educatie en verhoging van de bezoekersaantallen. Vol met energie is TAHS dan ook begonnen aan een nieuwe periode met een nieuwe directeur, die de eerder genoemde eisen erg serieus neemt en dit dan ook meeneemt in wat hij produceert. Sinds zijn komst zijn de bezoekersaantallen gestegen, is het projectbureau opgericht en vinden meer en meer jongeren hun weg naar TAHS. Niet alleen de komst van de nieuwe directeur is van invloed op de gaande zaken, maar ook de goede onderlinge verhoudingen tussen de medewerkers en de werksfeer. TAHS is een theater dat meer wil zijn dan een theater en hier draagt ieder zijn steentje aan bij, de medewerkers voelen zich er thuis en willen graag anderen uitnodigen om zich er ook thuis te voelen. Velen vinden hun weg naar het theater maar de jongeren in de leeftijd 12- 18 komen voornamelijk door verplichtingen via school. TAHS ziet graag meer jongeren naar het theater komen als bezoeker, participant of vrijwilliger

In o.a. het organogram is zichtbaar dat er veel posities zijn in het theater zoals: publiciteit, directeur, hoofd kassa etc. Deze functies worden bijna allen bekleed door maar één persoon. Daarnaast gekeken naar de hoeveelheid activiteiten die er al plaats vinden in het theater, en hoe hard men al werkt, concludeer ik dat **tijd** een belangrijk aandachtspunt is voor TAHS. Daarnaast kost het inzetten van personen en materialen geld. Geld is er niet in overvloed en het theater zal ook in de toekomst waarschijnlijk minder worden. De subsidies worden jaarlijks minder en er komt een hogere belasting op toegangkaartjes. Het TAHS wordt hierdoor gestimuleerd om creatief te gaan ondernemen. Aangezien al vanaf de nota's van van der Ploeg en ook de hedendaagse nota "Wonderlijke noodzaak" wordt gepleit voor meer cultuureducatie en jongerenparticipatie, zou het TAHS met het inzetten van de maatschappelijke stage hier een slag kunnen slaan. De cultureel ondernemer aan de slag!

Want zoals Saartje mooi verwoord: *"wij delen de opvatting dat je begint bij jeugd en jongeren om die in het theater te laten en dat je daar ergens begint met het planten van een zaadje en dat dat zijn vruchten af gaat werpen"*(Interview S. Oldenburg, 18 mei)

Jongeren

&

kunst-

en

cultuur

participatie

Wat is het kunst- en cultuurparticipatieprofiel van de jongeren in de leeftijd 15-18, waar besteden jongeren hun vrije tijd aan en wat voor rol speelt theater daarin?

Hoofdstuk 3 Schets van de doelgroep

In dit hoofdstuk geef ik een beschrijving van de doelgroep in de leeftijdscategorie 15-18 jaar. Hierbij zal ik ingaan op een aantal belangrijke gegevens.

Ten eerste zal ik de doelgroep jongeren beschrijven en een cijfermatige schets geven.

Ten tweede zal ik een korte schets geven van aspecten die spelen in de maatschappij waar jongeren mee te maken hebben. Ten derde zal ik ingaan op de relatie van jongeren met hun ouders, jongeren en vrienden (sociale contacten) en jongeren en het onderwijs. Dit hoofdstuk dient om een schets te geven van de doelgroep en de facetten die invloed hebben op zijn leven en daarmee op zijn participatie aan kunst en cultuur in de maatschappij.

3.1 Definitie jongeren

Onder jongeren versta ik in dit onderzoek iedereen in de leeftijd van 15-18 jaar: werkend, niet- werkend, maar vooral belangrijk schoolgaand. Gekozen is voor de ondergrens van 15 jaar omdat de ervaring leert dat jongeren vanaf die leeftijd zelfstandig hun keuzes gaan maken en ook op eigen gelegenheid naar theater kunnen gaan (Ranshuysen, 2004).

Daarnaast ben ik in dit onderzoek op zoek naar jongeren die de mogelijkheid hebben om maatschappelijke stages uit te voeren in het theater. Dit soort activiteiten, in dit onderzoek toegespitst op maatschappelijke stages, zijn aan de orde op de middelbare school.

3.1.1 Maatschappelijke gegevens

Op 1 januari 2010 telt Nederland volgens het CBS rond de 799.000 jongeren in de leeftijd 15-18. Deze groep is gelijkmatig verdeeld over geslacht (ongeveer evenveel mannen als vrouwen). Voor Den Haag gelden de volgende cijfers; Van de gehele Haagse bevolking 484.366 zijn er 26.000 jongeren in de leeftijd 15-20 (www.cbs.nl, 2011).

3.1.2 Maatschappelijke context

De leefwereld van jongeren staat niet op zichzelf maar wordt beïnvloed door maatschappelijke voorwaarden en ontwikkelingen. Die bepalen grotendeels welke keuzemogelijkheden jongeren hebben en oefenen daarmee invloed uit op wat ze dagelijks meemaken en beleven. Belangrijke factoren in deze maatschappij zijn de digitale wereld (informatiemaatschappij), de multiculturele samenleving, populaire cultuur, de individualisering en de keuzevrijheid die daarmee gepaard gaat.

Digitale wereld

Jongeren van nu vormen de eerste generatie die opgroeit met de nieuwe informatie- en communicatietechnologie. De digitale wereld lijkt hierdoor symbolisch voor het hedendaagse generatieverschil (Hermes, Naber en Dieleman, 2008). Jongeren hebben als geen andere groep in de samenleving de ongekende mogelijkheden van de hedendaagse technologie door en weten hoe ze het moeten toepassen en gebruiken. Dit geeft ze aan de ene kant een voorsprong op bepaalde gebieden maar creëert ook een kloof tussen generaties.

Door middel van internet, tv, mobiels etc kunnen jongeren op alle momenten van de dag en ten alle tijden aan heel veel informatie komen. Om aan deze informatie te komen wordt er ook 'gemultitasked', hiermee wordt bedoeld dat meerdere media tegelijkertijd worden gebruikt. Terwijl ze tv kijken, sturen ze een sms en schrijven ze nog een email via internet. Dit maakt jongeren enerzijds breder bereikbaar (meer kanalen), anderzijds zijn ze weer korter bereikbaar (kortere concentratie per medium).

Waar het in de jaren 60 van de vorige eeuw vooral om vernieuwingen in de muziek ging zijn het in de 21^e eeuw de nieuwe communicatiemiddelen die tot een vanzelfsprekend onderdeel van de leefwereld van jongeren zijn gaan behoren. Internet, tv, smartphones etc. zijn niet meer weg te denken uit de wereld van de jongeren. Het zijn middelen waarmee ze hun identiteit weergeven, sociale contacten onderhouden, informatie vergaren en ga zo maar door.

Multiculturele samenleving

Een andere wezenlijke verandering van onze maatschappij is de multiculturele samenleving. Van de 16,3 miljoen inwoners van Nederland zijn er volgens de statistieken van het CBS, 3.1 miljoen van allochtone afkomst (CBS, 2005). In 2009 is dit 3,3 van de 16,4 miljoen (CBS, 2009). Allochtoon is in deze definitie een persoon van wie tenminste één ouder in het buitenland is geboren.

In de 4 grote steden, Amsterdam, Utrecht, Den Haag en Rotterdam, bestaat bijna de helft van de inwoners uit allochtonen en meer dan 60 procent daarvan is een jongere. Allochtone jongeren hebben impact op onze samenleving. Denk aan taalgebruik, normen en waarden, muziek en kleding. Dit heeft niet alleen gevolgen voor bedrijven en organisaties als het Theater aan het Spui die zich met hun producten en diensten op jongeren richten, maar ook op onderwijsinstellingen en leerkrachten. Deze moeten gaan kijken of hun aanbod nog wel aansluit bij de wensen en behoeften van allochtone jongeren. Gegeven is dat je jongeren niet over een kam kunt scheren, ook al groeien veel van de tweede generatie nieuwkomers op in Nederland. "De toenemende culturele variatie en de gegroeide diversiteit aan religies, normen en waarden en leefstijlen stellen hoge eisen aan het vermogen hiermee om te gaan" (de Waal, 2004 p: 57).

Individualisering

Een belangrijke ontwikkeling is de individualisering. In het dagelijkse taalgebruik wordt individualisering nog wel eens gelijkgesteld aan egoïsme en gebrek aan gemeenschapszin. (Hermes, Naber en Dieleman, 2008). In sociologisch opzicht is dit echter niet wat er mee bedoeld wordt. Individualisering verwijst naar het proces waarin mensen steeds meer als individu in plaats van als groep aan de samenleving deelnemen. Mensen worden naarmate de jaren vorderen steeds meer aangesproken op eigen keuzes en verantwoordelijkheden. Die gedachtegang is terug te vinden bij Margriet de Boer, die vele jongerenprojecten heeft geleid. Dit proces is al geruime tijd gaande en heeft volgens o.a. socioloog Beck (1986) in de 20^e eeuw een nieuwe verschijningsvorm gekregen. Centraal in de nieuwe individualisering staat de losmaking van het individu van het traditionele. "Het leven hoeft niet meer geleid te worden volgens een model dat door traditie wordt bepaald en deze toegenomen bewegingsvrijheid en speelruimte worden door velen als winst ervaren" (de Waal, 2004 p:42).

Een goed voorbeeld hiervan is het loslaten van de traditionele ideeën zoals: na school, studeer je verder, je zoekt een man/vrouw, koopt een huis en krijgt kinderen. Dit zie je vooral terug bij jongeren. Vanaf het 15^e levensjaar leren jongeren al dat ze zelf verantwoordelijk zijn voor hun eigen keuzes, keuzes die ze zelf mogen maken, die er uiteindelijk voor zorgen dat ze een eigen plekje verwerven binnen de maatschappij. De tendens is om buiten de gebaande paden een weg te vinden/kiezen.

Keuzemogelijkheden

De keuze- en ervaringsmogelijkheden die jongeren hebben zijn sterk afhankelijk van het sociale milieu en de omgeving waarin ze opgroeien. De laatste decennia zijn de diversiteit en de uitgebreidheid van de omgeving voor jongeren sterk toegenomen en dat heeft tot meer keuzemogelijkheden geleid.

Voor jongeren van nu betekent dit dat ze voortdurend keuzes moeten maken en mogelijkheden tegen elkaar moeten afwegen. Van jongeren wordt verwacht dat ze zelf sturing leren geven aan hun leven en daarvoor verantwoordelijkheid dragen. Niets is meer vanzelfsprekend. Dit is voor de ene jongere een uitkomst en voor de andere een belemmering. Keuzes maken is namelijk niet makkelijk als je niet weet waar je voor kiest, zeker de jongeren in de leeftijd van 15-18 hebben vaak geen weet van bepaalde dingen en laten daardoor soms hun keuzes afhangen van anderen.

“We geven ze verantwoordelijkheid als ze dat aankunnen maar dat is erg persoonsafhankelijk, maar ik geef niet standaard iedereen verantwoordelijkheid. Ik heb ook gemerkt dat ze daarin kunnen verzuipen, je moet ze altijd blijven sturen en begeleiden. Dat gaat gestaag. Die grote mate van zelfstandigheid die je soms verwacht van iemand die is er niet altijd en dat is op zich prima want daar zijn wij voor. Het is de uitdaging om zoveel mogelijk uit de jongeren te halen.” (Interview M. De Boer, 25 april 2011)

Jongeren moeten ook al op vrij jonge leeftijd keuzes maken die vaak dwingend en onomkeerbaar van aard zijn. Een voorbeeld is de tweede fase in het onderwijs. Vrij vroeg moeten leerlingen kiezen voor richtingen die hun verdere studiemogelijkheden vastleggen. “Deze chronische keuzedwang vraagt voortdurend om bezinning en zelfbeschouwing. Op alle terreinen is deze reflectie vereist omdat elk onderwerp veel kanten heeft, waarbij de interpretaties en standpunten elkaar tegen kunnen spreken”(Schonnewille, 2005 p:24). Jongeren worden door de hoeveelheid keuzemogelijkheden en de vrijheid die ze daarin hebben om een keuze te maken vroeg aangezet tot reflectie en identiteitsvorming. Ze worden de regisseur van hun eigen leven i.p.v. dat het wordt opgelegd.

3.2 Jongeren & de smaakbepalers

3.2.1 Jongeren & ouders

Veel jongeren in de leeftijd 15-18 maken nog deel uit van het gezin. De meeste jongeren tussen de 15-18 ervaren het gezin als een warme en comfortabele leefsituatie. Dit heeft te maken met de traditionele rolverdeling die jongeren tot op heden meestal mee krijgen. Moeders zijn er voor de emotionele warmte en vaders dienen voor advies en het regelen van activiteiten. Hoewel de overgrote meerderheid van jongeren in een gezin opgroeit, is

daar nog wel een kanttekening bij te plaatsen. Op het standaardgezin zijn namelijk diverse variaties ontstaan als gevolg van bijvoorbeeld; de toename van echtscheidingen, hertrouwen, ongehuwd samenwonen, homoseksuele ouders, pleegouders etc. Deze diversiteit in gezinsvormen zorgt ook weer voor diverse opvoedingen.

Over het algemeen kun je stellen dat de relatie tussen ouders en kinderen in deze leeftijdsgroep goed is. Gedurende de leeftijdsgroep 15-18 zullen er wel enkele confrontaties zijn door de pubertijd. Als er zich confrontaties voordoen met ouders gaan die meestal over huishoudelijke regels, prestaties op school, het tijdstip van thuiskomen of de keuze van een bepaalde vrijetijdsbesteding, dit betreft vaak uitgaan, dansen en drinken.

Ouders blijken geringe invloed te hebben op de vrijetijdsbesteding van hun kinderen. Wel is de manier van opvoeden, de plek waar men woont en bijvoorbeeld de vrijetijdsbesteding van de ouders van invloed. Jongeren die vanuit hun jeugd al kennismaken met theater blijven vaak deze interesses in hun latere leven behouden. Op deze leeftijd laten jongeren zich meer beïnvloeden door hun vrienden en kennissen als het gaat om vrijetijdsbesteding dan door hun ouders.

Hoewel ouders van jongeren in de leeftijd van 15-18 niet meer de belangrijkste rol spelen omtrent identiteitsvorming zijn zij zoals eerder aangegeven wel degenen die de basis hebben gelegd voor bepaalde aspecten van de identiteit van de jongere, bijvoorbeeld op het gebied van zijn of haar waarden. Iemand's waarden bepalen deels wat hij wel of niet doet in zijn (vrije) tijd. Waar een jongere wel of geen belang aan hecht is deels voortgekomen uit de opvoeding. Jongeren ontwikkelen een eigen smaak die duidelijk verschilt van de ouders maar wel aansluit bij de cultuurstijl van hun ouders.

Uit bevolkingsonderzoek (SCP, 2010) blijkt dat mensen die op jonge leeftijd thuis in aanraking komen met podiumkunsten, hun leven lang meer dan anderen geïnteresseerd blijven in deze kunstvorm. Het blijkt dat introductie door anderen dan de ouders vrijwel net zo'n sterk effect kan hebben indien die introductie op jonge leeftijd plaatsvindt. Omdat ouders hun kinderen op veel jongere leeftijd met kunst en cultuur in aanraking kunnen brengen dan school of vrienden, is hun invloed echter meestal het grootst. Ouders zorgen nu eenmaal het meest voor een eerste kennismaking met het aanbod van theaters (Ranshuysen 1996 in Ranshuysen 2004). Het blijkt dan ook dat kinderen uit cultureel actieve gezinnen in de adolescentie veel vaker aan cultuur deelnemen dan kinderen van minder cultureel actieve ouders. De invloed van de ouders is het sterkst als het gaat om bezoek aan theater, musea en klassieke muziek. Bij concert- en bioscoopbezoek doen de activiteiten van ouders er veel minder toe. Daarbij blijkt vooral de invloed van vrienden een belangrijke rol te spelen.

De Amerikaanse psychologe Judith Harris (1998) stelde 13 jaar geleden met haar boek *Het misverstand opvoeding* dat de invloed van ouders op hun kinderen wordt overschat. Naast aanleg zijn het volgens Harris vooral de leeftijdsgenoten die invloed hebben op de persoonlijke ontwikkeling en socialisatie van jongeren. Nederlandse wetenschappers doen minder harde uitspraken maar ook zij stellen dat de invloed van leeftijdsgenoten op jongeren groot is. (Hermes, Naber en Dieleman. 2008)

3.2.2 Jongeren & vrienden

Volgens het onderzoek van Ranshuysen (2004) stemmen jongeren steeds meer hun smaak en interesses af op hun vrienden en vriendinnen. Vroeger bestonden er grote groepen vrienden die een en dezelfde smaak hadden maar de tijd dat een gemeenschappelijke voorkeur bestond voor bijvoorbeeld film of muziek is grotendeels voorbij. De hedendaagse tijd staat bol van subculturen en subsmaken en ga zo maar door.

“Niet alle leerlingen hebben dezelfde interesses, dus je moet een divers aanbod hebben” (F.Pietersen, 28 april 2011).

Jongeren zappen steeds meer hun eigen stijl bij elkaar waarbij ze zich laten leiden door peers. Peers zijn niet langer alleen leeftijdsgenoten maar mensen met wie je interesses deelt en bespreekt. Deze peers hoeven niet op je te lijken en hoeven niet op dezelfde school te zitten of in dezelfde vriendengroep. Via de ongekende mogelijkheden van deze tijd (digitaal tijdperk) kan iedereen een eigen smaak ontwikkelen en daar de nodige peers bij vinden.

Het wel of geen interesse hebben in kunst en cultuur en daarmee samenhangende participatie werkt dus door in het aangaan van vriendschappen. “Jongeren met gelijke interesses en kenmerken liggen elkaar het best. Een persoon met interesse voor kunst en cultuur zal dan ook vrienden zoeken die deze interesses delen waardoor samen geparticipeerd kan worden. Omgekeerd geldt dit ook voor personen die geen interesse hebben. Dit zorgt voor een versterking van de non-participatie.” (Ranshuysen, 2004 p:10).

3.2.3 Jongeren & school

“Onderwijs is een maatschappelijk georganiseerde en geprofessionaliseerde socialisatie” (Hermes, Naber en Dieleman, 2008 p:34) Het onderwijs heeft als gezamenlijk doel om jongeren voor te bereiden op beroep en maatschappij. School heeft de taak om de jongeren uiteindelijk startbekwaam de arbeidsmarkt op te sturen en te zorgen dat ze over enige kennis beschikken om hun weg te kunnen vinden in de maatschappij.

Een andere kant van het onderwijs is dat jongeren hun eigen leefwerelden hebben, niet alleen thuis, maar ook op en rondom school, met vrienden en leeftijdsgenoten. In deze leefwerelden hanteren zij hun eigen omgangs- en communicatievormen en met behulp van uiterlijk, taalgebruik, mode, omgangsvormen en gebruiksartikelen creëren ze hun eigen jeugdculturen en jeugdstijlen. Voor jongeren is de school zowel een formele leeromgeving als informele leefomgeving. Dit geldt voor zowel middelbaar onderwijs als hoger beroepsonderwijs.

Het school- en onderwijs domein is dan ook altijd een domein wat zwaar onder vuur ligt. Onderwijsvernieuwingen staan vaak onder zware kritiek van verschillende kanten. School heeft namelijk in ieders leven een grote en vaak ook essentiële rol gespeeld, in positieve of in negatieve zin. Dit geldt ook voor jongeren. (Boschma en Groen, 2007) De vakken die je krijgt, de manier van lesgeven, het type onderwijs wat jongeren hebben gevolgd, de stages die worden aangeboden etc. alle facetten hebben invloed op iemand.

Twee belangrijke verplichte onderdelen op de middelbare school zijn de CKV lessen en de maatschappelijke stages. Deze twee onderdelen zijn naast het verder vastgelegde vakkenpakket de onderdelen waar de school zelf het meest zijn stempel op kan drukken. De manier waarop je de maatschappelijke stage inzet bepaalt hoe groot maatschappelijk besef je kweekt bij de leerlingen. Daarnaast heeft ook de invulling van CKV zijn weerslag op de culturele interesses van de leerlingen. Scholen met specifieke kunstplannen of sportplannen etc. zijn zeker sturend voor leerlingen. Vaak zijn jongeren geneigd een school te kiezen op basis van waar hun vrienden heen gaan en welke school de ouders belangrijk vinden.

Hoofdstuk 4 Vrijtijdsbesteding van jongeren

Door middel van maatschappelijke stages wil TAHS zorgen voor binding met het theater en uiteindelijk ervoor zorgen dat jongeren in de toekomst (vaker) naar het theater blijven komen. Ze zien in eerste instantie graag de jongeren terug als bezoekers maar hopen dat de kennismaking ook kan leiden tot terugkeer als medewerker, participant of vrijwilliger. Afgezien van de keren dat jongeren verplicht, bijvoorbeeld vanuit school naar een theater gaan, is het kijken naar een theatervoorstelling of vrijwillig mee werken in het theater toch vooral een activiteit die plaats vindt in iemands vrije tijd. Door op actieve participatie in te zetten wil men de receptieve participatie bevorderen. Vrijtijdsbesteding van de jongeren is dus uiteindelijk hetgeen wat het TAHS wil beïnvloeden. Om dit te kunnen beïnvloeden zal ik dit begrip eerst nader toelichten en uitwerken.

4.1 Het begrip “vrije tijd”

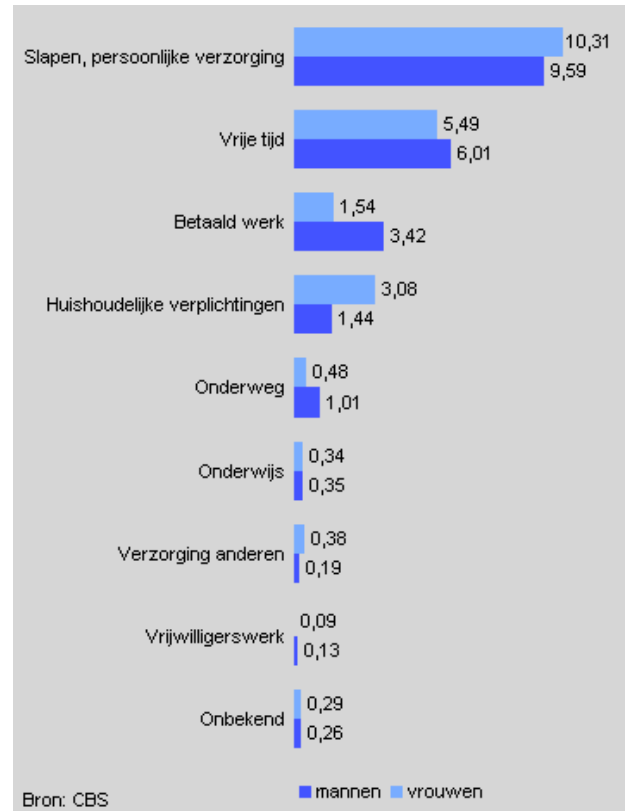
Voor dit onderzoek ga ik uit van een vrij simpele definitie van het begrip vrije tijd.

Vrije tijd is in principe de tijd die men overhoudt na aftrek van de tijd die nodig is voor eten en slapen. Daarnaast zijn er nog bepaalde verplichtingen die men moet vervullen in de resterende tijd zoals school, werk (betaald), familie en huishoudelijke taken. (SCP in Ranshuysen, 2004). Jongeren hebben net als ieder lid van de Nederlandse bevolking 168 uur per week te besteden.

In het totaal gaat ongeveer driekwart van de beschikbare tijd bij jongeren op aan werk, school, persoonlijke verzorging en huishoudelijke taken. (Ranshuysen, 2004)

Dit maakt dat van de 24 uur waaruit een dag bestaat 6 uur daadwerkelijk vrij te besteden is. Bij vrouwen blijkt het iets minder te zijn; 5,45 uur.

Bij jongeren boven de 18 moet men iets inleveren op de daadwerkelijk vrij te besteden tijd, dit heeft te maken met zaken als: op jezelf gaan wonen, na de middelbare school gaan werken en studeren. Dit vraagt meer verantwoordelijkheid en hier lever je dus tijd voor in.

In het totaal kan je spreken van +/- 42 uur per week die daadwerkelijk vrij te besteden is.

4.1.1 Vrijtijdsbesteding van jongeren

Het is belangrijk te beseffen dat vrije tijd voor jongeren het eerste gebied is waar zij daadwerkelijk zelf keuzes kunnen maken en zichzelf identificeren met of juist onderscheiden van anderen. Daar ontwikkelen jongeren voor het eerst hun eigen identiteit.

Een beter inzicht in de vrijtijdsbesteding van de jongeren biedt voor mij dan ook een kader waarbinnen alle nog te noemen associaties van jongeren met kunst en cultuur beter begrepen kunnen worden.

Jongeren bevinden zich in een periode in hun leven waarin veel dingen veranderen, lichamelijk als wel op andere gebieden. Wat jongeren dus doen in hun vrije tijd is sterk bepaald door leeftijd, sekse, opleiding, ontwikkelingsfase, sociale contacten en omgeving. Ouders, vrienden, leeftijdsgenoten, leraren en de media spelen in deze jaren een belangrijke rol.

Vrije tijd is voor jongeren van groot belang. Het is de tijd waarin je zelf kiest voor activiteiten die je vormen. Dit maakt dan ook dat jongeren rond deze leeftijd gezien kunnen worden als serieuze consumenten. De vrije tijd dient ook als tijd waarin jongeren leren met vriendschappen en relaties om te gaan waarbij ze sociale vaardigheden ontwikkelen. Hoe dan ook is de vrije tijd niet alleen een moment van rust en ontspanning maar ook een vorming tot volwassenheid en het ontwikkelen van een identiteit.

Uit onderzoek van het CBS (2009) blijkt dat jongeren in hun vrije tijd voornamelijk bezig zijn met het uitoefenen van een sport. 32 % besteedt meer dan 5 uur per week aan sport. Daarna volgen televisie (video, radio, cd's), contacten met familie (vrienden en kennissen), hobby's en niets doen als meest belangrijke componenten van de vrijtijdsbesteding. Vergeleken met cijfers uit 2005 (CBS) zijn er geen grote verschuivingen in de vrijtijdsbesteding van jongeren. Wel is er één erg belangrijk onderdeel bijgekomen, namelijk internet. Uit het tweede kwartaal rapport 2010 van de landelijke jongerenmonitor (CBS, 2010) valt te lezen dat ruim 90% van de jongeren in de leeftijd 15-25 dagelijks tijd besteed aan internet. Internet is het nieuwe medium waar jongeren zich mee identificeren, waar ze hun sociale contacten mee onderhouden, waarmee ze kaartjes kopen of kleding en ga zo maar door.

Concluderend spreekt Doreen Ewalds zich uit in het 2^e kwartaal rapport (2010):

“Jongeren sporten graag in hun vrije tijd. Ze hebben bovendien vaak contact met vrienden, kennissen en familieleden. Ook spenderen jongeren wekelijks veel tijd op internet en achter de televisie. Een op de drie jongeren van 15 tot 23 jaar doet werkervaring op en verdient een zakcentje bij door middel van een kleine baan. Daarnaast gaat een ruime meerderheid van de jongeren jaarlijks op een lange vakantie.” (2010, p:3)

4.2 Theaterbezoek als vrijetijdsbesteding bij jongeren

Sinds 1995 steeg het bezoek aan podiumkunsten (cabaret en populaire muziek) met ruim 30%. Het bereik van (professioneel) toneel en ballet veranderde in de loop der jaren nagenoeg niet. Het toneelbezoek bleef constant op ruim een kwart van de bevolking. Omdat het bezoek aan populaire cultuur toeneemt en dat aan traditionele cultuur gelijk blijft, slaat de balans in de publieke belangstelling meer door in de richting van populaire cultuur (SCP, 2009). Hierbij wordt wel aangekaart dat een deel van die stijging in bezoekersaantallen wordt veroorzaakt door de vergrijzing. Ouderen zijn een actieve groep als het gaat om theaterbezoek, musea etc. Deze groep wordt steeds groter en kan een verklaring zijn van deze hoge stijging.

Hoewel er een stijging zichtbaar is, is volgens Boschma en Groen (2006) de grote verliezer bij de vrijetijdsbesteding van jongeren juist cultuur. Theater, klassieke muziekstukken of musea hebben nauwelijks een plaats in de beleavingswereld van jongeren. Ondanks de enorme inspanningen die er de laatste jaren zijn gedaan om de cultuurparticipatie van jongeren te vergroten, is het percentage jongeren dat bijvoorbeeld een theater bezoekt op zijn best gestabiliseerd. Hierbij moet wel een duidelijke scheiding gemaakt worden in de verschillende vormen van cultuurparticipatie. In de onderzoeken gedaan door SCP (2009), CBS (2005) en Boschma en Groen (2006) wordt aangegeven dat veel jongeren niet het idee hebben dat ze cultureel actief zijn omdat ze activiteiten als cabaret, hiphop en muziekconcerten niet zien als culturele activiteiten.

Het bezoeken van een film of een popconcert wordt nog steeds gezien als 'lage' kunstvorm. Doordat men in de kunsten spreekt over 'hoge' en 'lage' cultuur ervaren en benoemen jongeren het bezoeken van bijvoorbeeld een cabaretvoorstelling niet als cultuur of kunst.

4.2.1 Culturele omnivoren

"Rond de jaren 60 van de vorige eeuw bestond er een classificatiesysteem waarbij culturele smaakverschillen sterk samenhangen met verschillen in sociale positie" (Hock, 2006/2007 p:8). Mensen uit hogere klassen konden zich onderscheiden van lagere klassen door een exclusieve smaak voor hoge cultuur. Tegenwoordig nemen mensen uit hogere klassen steeds meer deel aan culturele activiteiten die niet hoog of laag bestempeld zijn en vice versa. Deze personen worden tegenwoordig ook aangeduid als culturele omnivoren. In een artikel in de NRC omschrijft Herman Franke de culturele omnivoor als volgt: 'Een goed opgeleide veertigplusser die naar Mozart en naar popmuziek luistert, die naar de opera, maar ook af en toe naar een Endemol-musical gaat en die Homerus even weglegt omdat er op SBS een lekkere shitfilm begint.' (Twaalfhoven, 2008). De culturele omnivoor wordt hier aangeduid als persoon die zowel van traditionele vormen van 'hoge' en 'lage' cultuur kan genieten als dat hij er ook door elkaar heen gebruik van maakt. Het onderscheid is nog te maken maar het één hoeft niet voor het ander onder te doen, van beide vormen wordt genoten.

De vragen: wie bepaalt nog wat 'hoge en 'lage' kunst is? En kan iemand dat nog bepalen? Brengen ons bij het punt waarop we nu zitten, het punt waarbij de culturele omnivoor rondshopt tussen allerlei kunstvormen. Dit is goed terug te zien bij de hedendaagse jongeren. Door internet, telefoons, vrienden en de keuzevrijheid die ze kennen zijn ze

geneigd alles leuk te vinden en alles te willen ontdekken. Jongeren beperken zich niet meer tot één kunstvorm maar genieten van meerdere kunstvormen en dan het liefst ook nog op hetzelfde moment. Jongeren gedragen zich als culturele omnivoren alleen zien ze zichzelf nog niet zo. Vooral het stigma wat de 'lage' cultuurvormen nog draagt is duidelijk merkbaar bij jongeren.

De jongeren waarmee gesproken is gaven bijna allemaal aan van cabaret te houden maar deden ook allen navraag of dit wel viel onder gaan naar het theater. Ze gedragen zich als omnivoren maar zelf zien ze dit niet zo.

4.2.2 Invloed van smaakbepalers

Dit brengt mij ook tot het volgende punt, theater wordt vaak gezien niet allen als hoge cultuur maar ook afgeschilderd als niet interessant, saai, stom, niks voor mij etc. (zie bijlage 5) Hier hebben vrienden, onderwijs en ouders een belangrijke rol in. De beeldvorming omtrent theater gaat veelal gepaard met wat de omgeving ervan vindt. Al eerder hebben we besproken welke belangrijke invloed ouders, vrienden en school hebben (hfdst.2). In dit verband wil ik er hier nog even op terug komen.

Ouders

In hdst 2. kwam naar voren dat ouders een belangrijke rol spelen op het gebied van opvoeding. Jongeren ontwikkelen wel een eigen smaak qua kunst en cultuur die verschilt van de ouders, maar wel overeenkomsten vertoont met de cultuurstijl van de ouders. Ouders zorgen zoals eerder gezegd voor de eerste kennismaking met kunst en cultuur wat duidelijk zijn sporen nalaat. Doordat de jongere al kennis heeft gemaakt met bijvoorbeeld theater zal hij/zij tijdens de rest van zijn leven deze kunstvorm minder schuwen omdat hij/zij er al ervaring mee heeft opgedaan. Onbekende dingen zijn eng en vragen van iemand meer lef om naar toe te gaan. Als er nooit een kennismaking heeft plaatsgevonden met theater zal dit een onbekend fenomeen blijven waarbinnen zeker het bekende boven het onbekende zal worden verkozen.

Vrienden

Vrienden zijn de belangrijkste smaakbepalers in de leeftijd 15-18. Zij zijn degenen die rond de leeftijd 15-18 de belangrijkste mening bepalen. Er is echter ook een trend waar te nemen dat steeds meer jongeren niet hun vrienden hun smaak laten bepalen, maar vrienden zoeken die bij hun smaak passen. (Ranshuysen, 2004). Ook viel het mij op tijdens de kringgesprekken met leerlingen op het HML en het Maerlant dat veel leerlingen wel naar theater of opera gaan als een vriend was geweest die zegt dat het leuk is. De mening van anderen weegt rond deze leeftijd zwaar. Daarnaast haalt het onzekerheid weg als je vrienden het ook leuk vinden. De mening van vrienden, broers of zussen en andere belangrijke personen in het leven van de jongere is in deze leeftijdsfase erg belangrijk. Wanneer een van hen de jongere iets aanbeveelt dan zal hij eerder op deze aanbeveling in gaan. (Devos, 2005).

School

Onderwijs is daarnaast ook een belangrijke factor, niet alleen omdat jongeren er zo veel tijd in door brengt maar ook door de invulling die op school wordt gegeven aan het cultuur

onderwijs.

Sinds 1995 hebben zich enkele veranderingen voorgedaan om het gebied van onderwijs en cultuur. Er wordt sinds de notitie Cultuur en School (OCW 1996) hard gewerkt aan manieren om onderwijs en cultuur met elkaar te verbinden. Doel van deze notitie en ook de daarna komende notities was om cultuureducatie steviger in het onderwijsaanbod te verankeren en de samenwerking tussen scholen en culturele instellingen te intensiveren (SCP, 2009). Vervolgens is er rond 1999/2000 het vak Culturele en Kunstzinnige vorming (CKV) op het voortgezet onderwijs geïntroduceerd. Dit vak heeft als doel om jongeren kennis te laten maken met kunst. Iedere school heeft een bepaalde vrijheid bij het invullen van dit vak. Naast dit vak krijgen leerlingen een CKV-pas en speciale kortingsbonnen om daarmee met korting of gratis naar culturele instellingen te gaan. Of deze maatregelen hebben gezorgd voor meer interesse onder jongeren voor kunst is nog de vraag. Uit onderzoek blijkt dat sinds de komst van de CKV lessen en de CKV- pas er wel meer jongeren naar culturele instellingen gaan maar of ze dit doen uit vrije wil of alleen omdat het moet van school is nog de vraag. (SCP, 2009)

4.3 Drempels

Naast de verschillende personen die invloed hebben op de jongeren, zijn er ook nog enkele andere factoren die meespelen bij het niet of weinig gaan naar theater. Door middel van het onderzoek van Ranshuysen(2004 en 2005) en de kringgesprekken op het HML en Maerlant heb ik de verschillende genoemde factoren onder drie drempels geschaard: de praktische drempel, sociale drempel en kennis- en ervaringsdrempel.

Praktische drempel

Deze is onder te verdelen in 4 facetten: geld, tijd, bereikbaarheid en informatie.

Onder **geld** verstaan we hier de toegangsprijs. Voor velen ligt deze te hoog. Jongeren hebben meestal wel zakgeld of een bijbaantje maar dit brengt zeker niet genoeg geld binnen om ongelimiteerd te doen wat ze willen. Hier moeten dus keuzes in gemaakt worden. Het ligt hierbij voor de hand dat men meestal gaat voor iets wat goedkoper is zeker als ze niet zeker weten wat ze kunnen verwachten.

Een tweede belangrijk facet is **tijd**, ofwel het gebrek eraan. Jongeren hebben het druk en theaterbezoek legt een groter beslag op de vrije tijd dan andere culturele activiteiten. In de eerste plaats omdat de tijd voor het bezoek aan een podiumkunstuitleiding vaststaat, de hele avond in beslag neemt en op een onhandig tijdstip valt. Bij bijvoorbeeld bioscoop-bezoek luistert de beschikbare tijd minder nauw dan bij theaterbezoek, omdat er veelal meerdere voorstellingen per dag zijn (op uiteenlopende tijdstippen) en omdat filmvoorstellingen veel langer draaien. De bioscoop biedt dus veel meer bezoekkansen dan het theater. (Ranshuysen, 2004). Tot slot kan je tijdens een theaterbezoek niet multi-tasken. Jongeren zijn gewend meerdere dingen tegelijkertijd te doen, tijdens een theater voorstelling kan dat niet.

“Ja, ze hebben natuurlijk niet altijd tijd. Velen zitten in hun afstudeerjaar, en dus kun je ook niet veel van ze verwachten.” (Interview L. Van Veen, 5 april 2011)

De derde is **bereikbaarheid**. Sommigen vinden het te ver of hebben niet de vervoersmiddelen om er te komen. In de grote steden hebben veel jongeren de beschikking over het openbaar vervoer wat ze kan brengen naar vele plekken maar hier komt dan meestal weer de drempel geld voor het bus/tram kaartje bij kijken. Voor mensen buiten de grote steden is bereikbaarheid meestal de grootste drempel. Ze hebben veelal geen eigen theaters in kleine gemeentes dus ze zullen ervoor naar de grotere steden moeten die wel beschikken over theaters. Jongeren kunnen nog geen auto rijden, dus zijn afhankelijk van openbaar vervoer of hun ouders. Daarnaast zullen ze te maken hebben met huisregels, zoals niet te laat thuiskomen.

Als laatste blijkt dat veel jongeren **niet op de hoogte zijn van het aanbod** op theater gebied. Uit onderzoeken onder theaterpubliek van Ranshuysen (2004) blijkt telkens weer dat jongeren slecht op de hoogte zijn van het aanbod in theaters omdat de, veelal traditionele, schriftelijke media die theaters voor hun promotie inzetten (seizoens- en maandbrochures, persberichten en mailings) hen vaak niet bereiken. Bovendien slaat de inhoud van die informatie veelal niet aan bij jongeren. Nieuwe media en andere middelen waarmee jongeren te bereiken zijn (bijvoorbeeld Facebook) worden door theaters nog te weinig ingezet.

Sociale drempel

Naar theater gaan is in een bepaalde mate een uitdrukking van wie je bent en waar je van houdt. Theaterbezoek kan dus een manier zijn om je te onderscheiden als behorende bij een bepaalde elite, maar het niet bezoeken is een manier om te laten zien dat je niet bij die groep wilt horen. Culturele activiteiten als theaterbezoek staan dus symbool voor iemands identiteit in de samenleving (Ranshuysen 2004). Dit geldt in een bepaalde mate ook voor jongeren, zoals ik al eerder aangaf is de vrije tijd van een jongere grotendeels zo belangrijk omdat deze tijd gebruikt wordt om zijn eigen identiteit te ontwikkelen. Wel of niet naar theater gaan is een manier om je identiteit mee uit te drukken.

Wel wordt aangekaart in o.a. de Waal (2004) maar ook in een onderzoek van het SCP (2005) dat jongeren veelal op zoek zijn naar ervaringen die passen binnen hun eigen subcultuur. De mate waarin een jongere theaterbezoek wel of juist niet waardeert, hangt af van de subgroep waar die bij hoort. Bij de ene groep is het bezoeken van een theatervoorstelling hip en interessant, bij de andere groep is theater stom en 'not done'.

Uit de onderzoeksbevindingen van Ranshuysen (2004) en SCP (2005) is echter op te maken dat het aanbod in reguliere theaters voor veel jongeren 'not done' is, omdat het met hoge sociale drempels wordt omgeven. De meeste theaters sluiten niet aan op de stijlen en voorkeuren van die groepen, ze worden geassocieerd met oudere mensen en als niet passend bij de eigen cultuur ervaren (De Waal 2001).

Kennis- en ervaringsdrempel

Als men nog nooit een theater heeft bezocht of men heeft er geen kennis van kan dit er toe leiden dat jongeren nooit of weinig theaters zullen bezoeken. Kennis hebben van of ervaring hebben met maakt dat mensen ergens ook van kunnen genieten. Als men niet over bepaalde kennis beschikt of ervaring heeft met theater zal je een theater vaker ervaren als iets eng en iets waar je onzeker van wordt. Een belangrijk onderdeel van theater is dat je ervan kan genieten en het begrijpen.

Cultuur is volgens Ranshuysen (2004) een overdracht van specifieke informatie en niet iedereen is in dezelfde mate in staat om die informatie te verwerken en te begrijpen. De benodigde vaardigheden kunnen op vier manieren worden verworven. Ten eerste kan men via de opvoeding thuis met culturele activiteiten vertrouwd raken. De tweede manier is de schoolopleiding, waarin men wordt getraind in het verwerken van (culturele) informatie. Ten derde is er de educatie in binnenschoolse of buitenschoolse instituten. Uit onderzoek blijkt telkens weer hoe belangrijk deze factoren zijn.

De vierde manier om te leren genieten van het cultuuraanbod is door er zelf aan deel te nemen: door bezoek aan musea en podia raakt men met het aanbod van deze instellingen vertrouwd (Ranshuysen 2005).

4.3.1 Onderzoek Haags Montessori Lyceum (HML) & Maerlant lyceum

Om te toetsen of de drempels die hierboven zijn beschreven ook daadwerkelijk door de jongeren zo worden ervaren heb ik met 2 klassen gesproken. Deze klassen is de vraag gesteld: waarom ze wel of niet naar theater gaan? In kleine groepen is de leerling gevraagd op te schrijven waarom ze wel en waarom ze niet naar theater gaan. Veel voorkomende argumenten voor het niet naar theater gaan waren o.a. geld, tijd, niet leuk maar ook argumenten als ver weg, saai en langdradig werden genoteerd.

Voor dit onderzoek zijn bij het HML 22 leerlingen ondervraagd en bij het Maerlant 54 leerlingen. De leeftijd van de ondervraagden varieerde van 15 t/m 17 en jongens en meisjes waren ongeveer in gelijke aantallen aanwezig. Zie hiervoor bijlage 5.

Conclusies naar aanleiding van onderzoek HML en Maerlant lyceum

In de gesprekken en uit de antwoorden van dit onderzoek is op te maken dat jongeren wel naar theater gaan maar de reden waarom verschillend is. Er was een duidelijke groep te onderscheiden die daadwerkelijk geïnteresseerd was in theater maar er niet of weinig heen gingen vanwege aspecten als geld, tijd en onwetendheid over de voorstellingen. Velen gaven te kennen dat ze zich vaak niet genoeg verdiepen, of niet weten waar ze de informatie kunnen vinden en daardoor niet weten of er leuke voorstellingen zijn. Een ander gedeelte van de groep was erg stellig over theater “daar gaan we alleen heen door CKV”, of ze het dan leuk vonden of niet was niet iets wat ze konden aangeven “soms wel, soms niet” was veelal het antwoord. Ook voor deze groep waren tijd, geld en het leuker vinden van andere activiteiten belangrijke redenen om niet naar theater te gaan. Daarnaast was het opvallend dat velen cabaret, voorstellingen met humor, dans, musical opschreven maar dit pas opschreven na nagevraagd te hebben of dat onder theater valt. De jongeren leken het idee te hebben dat ze zelf niet cultureel actief zijn. Maar het is maar net hoe je kunst en cultuur definieert. Bij een korte bespreking van de antwoorden viel het dan ook op dat de jongeren over het algemeen erg cultureel actief zijn maar dat zelf niet zo zien.

Onderzoekresultaten onderzoek HML en Maerlant lyceum

In het volgende figuur zijn de genoemde associaties weergegeven, waarbij de lettergrootte verwijst naar het aantal keren dat een term genoemd is (zie legenda) . Hieruit blijkt dat in de perceptie van de jongeren het wel of niet naar een theater gaan inderdaad grotendeels valt onder te verdelen in de eerder genoemde drempels, de praktische drempel, de sociale drempel of de kennis- en ervaringsdrempel

Figuur 2.1 Onderzoeksresultaten HML

Waarom gaan jullie wel naar theater?

Rood: 12 x
Blauw: 9 x
Geel: 7 x
Paars: 4 x
Groen: 3 x
Oranje: 2 x

Bron: Bijlage 4.

Waarom gaan jullie niet naar theater?

Rood: 12 x
Blauw: 11 x
Geel: 7 x
Paars: 6 x
Groen: 3 x
Oranje: 2 x

Bron: Bijlage 4

Figuur 2.2 Onderzoeksresultaten Maerlant Lyceum

Waarom gaan jullie wel naar theater?

Rood: 33 x
Donkerblauw: 23 x
Geel: 20 x
Paars: 14 x
Groen: 13 x
Oranje: 7 x
Roze: 4 x
Zwart: 3 x
Lichtblauw: 2 x

Waarom gaan jullie niet naar theater?

Rood: 26 x
Blauw: 25 x
Geel: 19 x
Paars: 15 x
Groen: 6 x
Oranje: 5 x
Roze: 2 x

Bron: Bijlage 4

Samenvatting

Wat is het kunst- en cultuurparticipatieprofiel van de jongeren in de leeftijd 15-18?

Om met een groep jongeren aan de slag te gaan is het in de eerste instantie van belang een beeld te hebben van haar of zijn leefwereld. In dit hoofdstuk kwam naar voren dat er enkele aspecten in de samenleving invloed hebben op de kunst en cultuurparticipatie van jongeren. Hierbij kan gedacht worden aan de digitale wereld, multiculturele samenleving en individualisering. Daaruit kan ik opmaken dat vooral het digitale tijdperk waarin wij leven veel invloed heeft op de cultuurparticipatie van jongeren. Theaters en andere culturele instellingen moeten op boksen tegen smartphones, nintendo's wii's en laptops. Toch blijkt kunst en cultuur nog belangrijk te zijn. Dit zie je terug bij jongeren in hun keuzevrijheid en de individuele keuzes die ze daarin kunnen maken. Kunst of cultuur is namelijk ook een middel om jezelf een identiteit te geven. Cultuur is een middel dat jongeren kunnen inzetten om te bepalen en uit te stralen wie ze zijn.

Belangrijk bij iemands identiteitsvorming zijn niet alleen de individuele keuzes die hij maakt maar ook de personen in zijn leven die daarop invloed kunnen uitoefenen. In dit hoofdstuk kwamen de drie belangrijkste aan bod; ouders, vrienden en school. Wil je als theater invloed uitoefenen op jongeren zou je je het beste op vrienden kunnen focussen. Ouders blijken samen met school geringe invloed te hebben op de kunst en cultuurparticipatie van jongeren. Ouders en school vervullen de rol van de kennismaker maar vrienden blijken de smaakbepalers in deze periode te zijn.

Waar besteden jongeren hun vrije tijd aan en wat voor rol speelt theater daarin?

Jongeren hebben rond de 42 uur per week vrij te besteden. Deze vrije tijd besteden ze het liefst aan sport, internet, mobiele telefoons en wii of soortgelijke spellen. Daarnaast ondernemen jongeren het liefst activiteiten met hun vrienden of activiteiten die vrienden hebben aangeraden. Als jongeren naar theater gaan is dit vaak door toedoen van school of ouders die ze meenemen. Theater delft helaas het onderspit in de vrijetijdsbesteding van jongeren.

Uit verschillende onderzoeken blijkt dat jongeren ook enkele specifieke drempels ervaren bij het bezoeken van theater. In dit stuk zijn deze drempels verwoord als: praktische drempels, sociale drempels en kennis- en ervaringsdrempels.

Uit de onderzoeksgegevens van het Maerlant lyceum en het HML en de eerder uitgevoerde onderzoeken van Ranshuysen kan ik concluderen dat de drempels daadwerkelijk worden ervaren door jongeren. Het meest gehoorde argument om niet naar theater te gaan was geld, dit valt onder de praktische drempels. Daarnaast zijn andere aspecten als geen tijd hebben, het saai vinden of dat andere activiteiten leuker zijn de meest gehoorde argumenten voor het niet gaan naar theater. Deze drempels kan TAHS proberen te verlagen.

Maatschappelijke stage

Wat houdt de maatschappelijke stage in, wat is de plaats van de stage in het beleid van de gemeente, en hoe kan het theater als culturele instelling een maatschappelijke stageplek worden?

Hoofdstuk 5 Maatschappelijke stage

De afgelopen jaren zijn jongeren steeds individueler gaan leven. In hun privéleven komen ze nauwelijks meer in aanraking met vrijwilligerswerk. En dat terwijl de Nederlandse samenleving behoefte heeft aan maatschappelijke betrokkenheid. Het onderwijs bereidt jongeren voor op hun toekomstige rol in die samenleving. Daarom besloot het kabinet Balkenende IV de maatschappelijke stage vanaf het schooljaar 2011-2012 verplicht te stellen voor alle scholieren in het voortgezet onderwijs. (www.maatschappelijkstage.nl)

5.1 Definitie maatschappelijke stage

Een maatschappelijke stage, vanaf hier afgekort met MaS, is een stage waarbij een leerling iets doet voor een ander zonder daar voor betaalt te krijgen. Bij een MaS verricht de leerling een dienst die een positieve bijdrage levert aan de samenleving en past in zijn persoonlijke ontwikkeling. (Krijgsman en Bongers, 2008).

Definitie maatschappelijke stage volgens MOVISIE;

“ MaS is een vorm van leren binnen of buiten de school, waarbij leerlingen vanuit de school door het doen van vrijwilligersactiviteiten kennismaken met vrijwilligerswerk”.

Wat inhoudt dat de leerling leert:

- het dragen van verantwoordelijkheid voor een ander en/of een maatschappelijke belang;
- het reilen en zeilen van een vrijwilligers- of non-profitorganisatie.

Een MaS gaat om het doen van vrijwilligerswerk. Omdat het om vrijwilligerswerk gaat zal de MaS plaatsvinden in de non-profitsector: bij een vrijwilligersorganisatie, vereniging, zorginstelling of maatschappelijke organisatie. Soms buiten een georganiseerd verband, bijvoorbeeld door klusjes te doen voor een oude man of een gezin te helpen. Bedrijven kunnen ook een rol spelen op het gebied van maatschappelijk betrokken ondernemen. Voorop moet staan dat de MaS student een bijdrage levert die een maatschappelijk doel dient en waar hij geen vergoeding voor krijgt.

5.1.1 Waarom een maatschappelijke stage

Met de MaS introduceert het kabinet een ‘nieuwe’ manier van leren. Normaliter krijgt men op de middelbare scholen een vakkenpakket aangeboden wat voornamelijk bestaat uit theorie. Met de MaS wil men een aanzet geven tot praktijkgericht leren. Bovenal is het doel van de stage de maatschappelijke participatie en betrokkenheid van leerlingen te vergroten. Een maatschappelijke stage zal bijdragen aan de ontwikkeling van sociale vaardigheden van leerlingen, het besef van waarden en normen en actief burgerschap, aldus het kabinet. (Hoekstra en Lenssen, 2008)

Door het uitvoeren van vrijwilligersactiviteiten kunnen de MaS leerlingen kennis maken met allerlei aspecten van de samenleving op een actieve manier, namelijk door midden in de

samenleving te gaan werken. Men hoopt de maatschappelijke betrokkenheid van de leerlingen ermee te vergroten.

Doel uitgelicht door Yvonne Verschragen:

“Ik hoop dat ze een beseffen dat ze een rol hebben in de samenleving enf dat ze iets voor anderen kunnen doen. Daarnaast vind ik het leuk om het in het kader te zetten dat ze zelf ook betere burgers worden. Dus in het ontwikkelen van meer sociale vaardigheden. Dat een paar leerlingen dan ook nog het besef hebben dat ze later ook vrijwilligerswerk kunnen gaan doen dan heb je al heel veel bereikt denk ik. Dat ze ervaren hoe het is om ergens niet voor betaald te krijgen maar beloond worden op een immateriële manier.” (Interview Y. Verschragen, 21 april 2011)

De ontwikkeling en implementatie van maatschappelijke stages vragen bereidheid en inzet van alle vijf de betrokken partijen: de gemeente, maatschappelijke stage makelaars, de leerlingen, de scholen en de maatschappelijke organisaties die de stages aanbieden.

5.2 Proefjaren en nu echt

Tot het schooljaar 2010-2011 was de maatschappelijke stage nog niet verplicht. Veel scholen, ook in Den Haag, werken nu al met de maatschappelijke stage zodat de leerlingen als wel de school zelf al ervaring kunnen opdoen met deze nieuwe vorm. De meeste scholen kiezen voor een invoering van de stage in gedeelten.

Hoewel veel scholen nu al bezig zijn met pilot vormen van de MaS, zal het pas vanaf 2011-2012 een verplicht onderdeel zijn van het onderwijspakket. Door de proefjaren heeft het kabinet ook tijd gehad om de MaS te evalueren.

In eerste instantie was de MaS bedacht als een stage van 72 uur, dit gold voor alle jaren en niveaus. Dit is na de bevindingen van het eerste jaar vrij snel veranderd naar 48 uur voor vmbo, 60 uur voor havo en 72 uur voor vwo. Dit bleek niet te doen te zijn, niet voor de leerlingen om het aantal uren te lopen, maar ook voor de scholen bleek het niet te organiseren te zijn.

Uit een peiling van het LAKS (Landelijk actie comité scholieren) onder scholieren blijkt dat op dit moment slechts 11,8 procent van het totaal aantal uren dat er over twee jaar stage moet worden gelopen, wordt gehaald. Gemiddeld lopen de ondervraagde scholieren 25,5 uur stage, veel minder dan de straks verplichte 48 (vmbo), 60 (havo) of 72 (vwo) uur. (www.laks.nl, 2011) Hierdoor en door ook enkele signalen vanuit scholen heeft minister Van Bijsterveldt, minister van Onderwijs, cultuur en wetenschap (OCW) uiteindelijk in oktober 2010 het wetsvoorstel MaS aangeboden aan de Tweede Kamer, met daarin de aanpassing van de uren. Als de wet wordt aangenomen is de MaS vanaf het schooljaar 2011-2012 verplicht voor leerlingen in het voortgezet onderwijs. Mede op grond van de ervaringen uit de praktijk wordt het aantal uren dat leerlingen MaS lopen in het wetsvoorstel vastgesteld op minimaal 30 uur. Dit geldt voor alle schooltypen: praktijkonderwijs, vmbo, havo en vwo. Dit sluit ook aan bij het advies van de Raad van State om het aantal uren stage naar beneden bij te stellen. Voor de verplichte MaS gaan landelijke normen gelden waar iedere leerling en elke school aan moet voldoen. De MaS moet een integraal onderdeel worden van het onderwijsprogramma en het krijgt dan ook een

vermelding op het diploma of de cijferlijst.

Leerlingen mogen meer dan de 30 verplichte uren stage doen, maar die extra uren worden niet tot de onderwijstijd gerekend.

5.3 Betrokken partijen

In dit MaS verhaal spelen drie partijen een belangrijke rol: de leerling, de school en de stage instelling. Ter ondersteuning aan deze drie partijen heeft het kabinet de maatschappelijke makelaar in het leven geroepen

5.3.1 Maatschappelijk makelaar

“De functie van de maatschappelijk makelaar bestaat officieel sinds begin 2008. Maatschappelijk makelaars brengen vraag en aanbod van vrijwilligerswerk bij elkaar.” (www.movisie.nl, 2011)

Elke gemeente ontvangt geld van het ministerie van OCW en VWS voor het opzetten van een maatschappelijke makelaarsfunctie voor vrijwilligerswerk. Deze lokale of regionale makelaar bemiddelt vervolgens tussen nieuwe groepen vrijwilligers en organisaties die met vrijwilligers willen werken, en ondersteunt deze ook. Deze functie moeten zij ook vervullen voor de MaS.

MOVISIE houdt zich bezig met de MaS, zij zijn het landelijke kennisinstituut en adviesbureau voor maatschappelijke ontwikkeling. MOVISIE kijkt mee met de ontwikkelingen rondom de invoering van de maatschappelijk makelaarsfunctie en de MaS. Zij gluren over de schouders van de vrijwilligersorganisaties, de makelaars, de gemeenten en bij de ministeries. Om zo o.a. op hun site een goed beeld te kunnen schetsen van de MaS en wanneer nodig hun kennis te delen met betrokken partijen.

Naast MOVISIE als kennis centrum omtrent de MaS is er voor organisaties die iets willen met de MaS ook een duidelijke en informatieve website: www.maatschappelijkstage.nl

Alles staat erop voor de leerling, de school of de stageaanbiedende instelling.

Naast deze twee landelijke informatiebaken zijn er ook regionaal organisaties aangewezen die optreden als MaS makelaar.

Voor Den Haag is HOF, promotie voor Haags vrijwilligerswerk de stagemakelaar. Zowel organisaties als scholen kunnen bij HOF terecht voor advies op maat, intervisie en workshops zoals ‘Begeleiden van Jongeren’ en ‘Basistraining MaS’. HOF is vanuit oorsprong een organisatie die zich inzet voor vrijwilligers, van het werven van vrijwilligers tot het plaatsen. Door hun ervaring met vrijwilligers zijn zij de uitgelezen organisatie voor de makelaar functie.

Tot op heden is HOF actief in het koppelen van organisaties met scholen. Om de tijd organiseren zij een MaS bijeenkomst waarbij scholen en organisaties worden uitgenodigd om met elkaar in contact te komen. Daarnaast wordt er de nodige informatie verschaft en worden alle partijen op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen op dit gebied.

Naast de hulp die ze bieden aan scholen en stage instellingen zijn ze er ook voor de leerling.

HOF heeft de website www.HaagseStage.nl gelanceerd, het Haagse platform voor en over de MaS. De site biedt actuele informatie, draaiboeken van succesvolle stages, diverse andere nuttige documenten en een vacaturebank waarop leerlingen online kunnen inschrijven en op zoek kunnen naar een MaS.

5.3.2 Leerling

Alle partijen zijn er bij gemoeid dat de leerling een goede en leuke stage loopt. Waarbij de leerdoelen van de leerling voorop staan. De leerling heeft hierin de rol om, ondersteund door school, een stage te vinden die bij hem past en waar hij of zij kan werken aan zijn ontwikkeling. Niet alleen het stage lopen is van belang in dit proces, ook de keuze van de stage is van belang. Dit vraagt om reflectie en hiermee geeft hij of zij een stukje sturing aan zijn eigen leven. De stage zelf creëert maatschappelijk besef, maar het voorproces staat in het teken van de leerling zelf en zijn eigen kennen en kunnen. (Hoekstra en Lensen, 2008)

De leerling is via school verzekerd en moet aan de school verantwoording afleggen over de stage. Hij of zij zal vanuit school een stagemap krijgen met daarin de benodigde papieren om de MaS stage te vervullen. De leerling is zelf verantwoordelijk voor zijn gedrag op de stageplek, dit brengt een grote verantwoordelijkheid met zich mee. Hierbij moet dus ook gezegd worden dat de andere betrokken partijen een begeleidende en coachende rol hebben en zich hier bewust van moeten zijn.

5.3.3 School

De school is de eindverantwoordelijke voor de organisatie, uitvoering en afronding van de MaS. De school bereidt de leerlingen voor op hun stage, door middel van bijvoorbeeld een stagemap/stagecontract of een informatie bijeenkomst. De school begeleidt de leerlingen gedurende de stageperiode. Ook stelt de school de stagecontracten op en onderhoudt het contact met de stagemakelaar en stageaanbieders.

Scholen hebben zelf de vrijheid om de organisatie van de MaS naar eigen vermogen in te richten. De ene school kan er dus voor kiezen om alles in één jaar te doen, de ander voor verspreiding over drie jaar. Of de leerlingen gedurende een half jaar elke week een dag werken, of dat ze in één keer in één week alle uren voldoen. Deze twee vormen worden ook wel blok of lintstage genoemd.

Daarnaast zijn de scholen ook nog vrij in het kiezen van de stage-instellingen, stageopdrachten en de manier van begeleiden. Scholen en instellingen maken hier keuzes in en worden hierbij ondersteund door de makelaar.

5.3.4 Stage instelling

De stagebiedende instelling geeft duidelijk aan wat voor soort stage hij aanbiedt, treft de voorbereidingen voor de stagiaire en biedt begeleiding aan de leerling tijdens de stage. Daarnaast is een stukje evaluatie na de stage ook gewenst. Als stage instelling is het belangrijk om te beseffen dat als je een maatschappelijke stage aanbiedt, daar ook de nodige begeleiding bij komt kijken. Wil je namelijk dat iemand echt iets bereikt en doet voor

je organisatie dan hoort daar begeleiding bij. Hoe die begeleiding vorm krijgt is stage gebonden en kan divers zijn, dit ligt ook aan de stagiaire en hoe zelfredzaam hij of zij is. Daarnaast is het belangrijk dat de stagiaire taken uitvoert die maatschappelijk besef kweekt.

Egbert Mellema in een gesprek over het eventueel begeleiden van MaS: *“Wij zijn maar met vijf man en moeten al veel werk verzetten, een stagiaire is leuk maar kost ook veel tijd. Of je iemand nou echt werk laat doen of eventueel wat kleine klusjes, bij beiden moet je begeleiden en daar hebben we vaak de tijd en ruimte niet voor.” (Interview E. Mellema, 6 april 2011)*

Stageorganisaties kunnen verschillend van aard zijn zolang ze maar een stage aanbieden die een maatschappelijk doel dient. Voorbeelden hiervan zijn vrijwilligersorganisaties, professionele non-profitorganisaties en bedrijven met maatschappelijke projecten (Maatschappelijk Betrokken Ondernemen). In Den Haag kun je denken aan stages op scholen, theaters, buurthuizen, verzorgingstehuizen en sportverenigingen

Landelijk zijn er ook enkele organisaties die stageprogramma's aanbieden. Deze organisaties hebben een intentieverklaring getekend om op structurele basis MaS plekken aan te bieden. Zoals: ANWB, ABN AMRO, Nederlandse Rode Kruis, Hartstichting of Youth for Christ.

Ook zijn er landelijk organisaties in de podiumkunsten die MaS stages aanbieden. Deze organisaties hebben de handen ineengeslagen om met elkaar 500 maatschappelijke stageplaatsen te creëren.

De organisaties die de intentieverklaring hebben ondertekend zijn:

- Muziek centrum Nederland (MCN)
- Theater Instituut Nederland (TIN)
- Vereniging van Nederlands Poppodia en –festivals
- Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouw Directies (VSCD)

“Via een maatschappelijke stage bij een van deze organisaties maken leerlingen kennis met de podiumkunst, van dans tot theater. Ze zien wat er achter de schermen gebeurt en wat er allemaal komt kijken bij een voorstelling.” (www.maatschappelijkstage.nl, 2011)

Voor een beknoptere omschrijving van de taken van de makelaar, school en stage instelling zie bijlage 6.

In een gesprek met maatschappelijk stagecoördinator Caroline Duijvestijn kaart zij aan dat als jongeren hun MaS lopen bij kunst- en cultuur gerelateerde instellingen ze het liefst werken op: *“Festivals, waar ze dingen kunnen doen als opbouwen, catering, flyers uitdelen, posters ophangen, zaalwacht vinden ze leuk. In het Nutshuis hebben ze dit ook gedaan voor het 8 maart festival, dit vonden ze erg leuk. Het werkt wel als de stagiaires belangrijk gemaakt worden, dus dat ze bijvoorbeeld ‘junior zaalwacht’ worden”. (Interview C. Duijvestijn, 18 april, 2011)*

5.4 Financiering

5.4.1 Gemeenten

Het geldbedrag dat elke gemeente afzonderlijk krijgt, varieert. Dit is afhankelijk van het totaal aantal inwoners en hoeveel hoofd- en nevenvestiging er van voortgezet- onderwijs scholen in die gemeente gevestigd zijn. In totaal is twintig miljoen euro per kalenderjaar gereserveerd voor ondersteuning van de maatschappelijk makelaarsfunctie bij Nederlandse gemeenten.

Op www.maatschappelijkstage.nl wordt duidelijk toegelicht hoe het bedrag voor de maatschappelijk stage per gemeente tot stand komt. Namelijk de helft van het jaarlijks beschikbare bedrag voor gemeenten wordt verdeeld over alle 443 Nederlandse gemeenten. De verdeelsleutel is het aantal inwoners in de gemeente. Hoe groter de gemeente, hoe meer geld. Want: hoe groter de gemeente, des te meer potentiële vrijwilligers, en des te meer werk voor de makelaar om vrijwilligerswerk te promoten en mensen te bemiddelen naar een geschikte vrijwilligersklus. De andere helft van het jaarlijks beschikbare bedrag voor gemeenten wordt verdeeld over de gemeenten waar een hoofd- of nevenvestiging staat van een school in het voortgezet onderwijs. De verdeelsleutel is het aantal tel leerlingen.

Voor uitgeschreven berekening financiering 2011 zie bijlage 7.

5.4.2 Scholen

“Iedere school kan (via zijn BRIN-nummer) geld aanvragen bij het ministerie. Het totaal aantal leerlingen bepaalt daarbij hoeveel geld een school krijgt, niet het totaal aantal leerlingen dat dat jaar op stage gaat.” (www.movisie.nl, 2011)

Bij het ministerie is vastgesteld dat scholen voor het schooljaar 2010-2011 kunnen rekenen op een subsidie van € 60,- per tel leerling. Op dit moment is ook besloten dat als de MaS verplicht wordt vanaf 2011-2012 dit bedrag gelijk blijft tot 2014-2015. De scholen ontvangen dit bedrag per leerling dan via de lumpsum. De bekostiging vindt plaats gedurende de eerste vier jaar van de schoolcarrière. De lumpsum is een totaalbedrag dat schoolbesturen ontvangen voor personeelskosten en materiële uitgaven.

Het bedrag, dat in twee delen (begin van schooljaar en voorjaar) overgemaakt wordt, is bestemd voor de interne organisatie en de voorbereiding van leerlingen op de stage, maar ook voor het inschakelen van andere partijen zoals een stagemakelaar. Denk ook aan het bieden van een vergoeding aan stagebieders die veel in begeleiding van de stagiairs doen.

Hoe hoog de kosten zijn voor een school, verschilt per school. Dit kan liggen aan de stageplek en de invulling van de stage. Daarnaast ligt het er ook nog aan hoeveel leerlingen bepaalde stages zullen lopen en welke afspraken je daar over maakt met de stage instelling. Naast het bedrag wat via de gemeente beschikbaar is kan men ook fondsen proberen te werven om de maatschappelijke stage te financieren. Hierbij kan men denken aan het bedrijfsleven en het aanvragen van aanvullende subsidies bij gemeente of provincie.

5.4.3 Stage instelling

Stage instellingen zijn in de eerste instantie zelf verantwoordelijk voor de kosten die ze maken. De mensen die ze inzetten om de stagiaires te begeleiden, de materialen die ze gebruiken, de tijd die ze erin steken etc. alles is voor eigen kosten.

Er is vanuit het rijk geen aparte subsidieregeling voor organisaties die stageplaatsen bieden. Om stagebieders de kans te geven plekken en begeleiding te bieden, kan een school in overleg tot het besluit komen om de stagebieder een vergoeding te geven. In overleg met scholen zullen stagebieders hier op lokaal niveau zelf afspraken over moeten maken.

Fonds MaS stagebieders

Aangezien meerdere partijen de conclusie hebben getrokken dat het prettig zou zijn als stageaanbieders een tegemoetkoming zouden kunnen krijgen is het Fonds MaS stagebieders in het leven geroepen. Het ministerie van OCW heeft dit fonds gecreëerd in 2011 in het kader van het Europees Jaar van het Vrijwilligerswerk. Alleato beheert dit fonds. (www.alleato.nl, 2011)

Met dit fonds willen ze stagebieders stimuleren om de MaS op creatieve wijze in te richten. Daarnaast wil men hiermee investeren in de kwaliteit van de stage, hier gaat het dan bijvoorbeeld om de kwaliteit van de begeleiding. Bij de meeste stageaanbieders zijn er goede stages, maar velen kampen met een tekort aan personeel om deze stagiaires te begeleiden. Hiervoor zou een bijdrage van het fonds goed gebruikt kunnen worden.

Naast dit fonds wat specifiek gericht is op de MaS, zijn er ook enkele andere fondsen die eventueel openstaan voor subsidiering. Te noemen:

- Het oranjefonds
- Fonds Podiumkunsten
- Fonds voor cultuurparticipatie
- Fonds 1818

Voor meer info over het fonds MaS stagebieders zie bijlage 7.

Samenvatting

Wat houdt de maatschappelijke stage in, wat is de plaats van de stage in het beleid van de gemeente, en hoe kan het theater als culturele instelling een maatschappelijke stageplek worden?

De MaS houdt in dat een leerling van het voortgezet onderwijs (vmbo/havo/vwo) een stage loopt waarbij hij of zij iets doet voor een ander zonder daar voor betaalt te krijgen. Bij een MaS verricht de leerling een dienst, die een positieve bijdrage levert aan de samenleving en past in zijn persoonlijke ontwikkeling.

Vanuit het OCW is de stage geïnitieerd en zal vanaf schooljaar 2011-2012 een verplicht onderdeel zijn van het schoolprogramma. Na enige pilotjaren en veel kritiek en feedback heeft Minister van Bijsterveldt uiteindelijk het plan ingediend voor een MaS stage van 30 uur voor alle leerjaren.

Een theater als het TAHS kan een MaS plek worden mits ze rekening houden met de leerlingen en het werk wat erbij komt kijken. Gekeken naar de landelijke organisaties die een intentieverklaring hebben getekend om te zorgen voor MaS plekken past het TAHS regionaal binnen dit kader. Landelijk hebben kunst instellingen als Muziek centrum Nederland of Theater instituut Nederland zich laten horen als instellingen die de MaS willen aanbieden. Dit geeft aan dat binnen het kunst en cultuur veld ruimte is voor de MaS.

TAHS kan MaS plekken aanbieden, aangezien het een instelling is die een maatschappelijk doel dient, namelijk kunst- en cultuureducatie, maar zal hierbij kritisch moeten kijken naar zijn eigen organisatie. Welk doel TAHS voor ogen heeft met het binnen halen van MaS scholieren en wat kan het deze scholieren bieden.

Jongeren

&

binding

Op welke wijze kan de doelgroep het beste benaderd en betrokken worden bij TAHS, en wat zijn de wensen en behoeften van de doelgroep m.b.t. maatschappelijke stages of werken in een culturele instelling? ?

Hoofdstuk 6 Jongeren binden...

Voordat ik een advies kan uitbrengen aan het TAHS is het belangrijk om de doelgroep, in dit onderzoek gedefinieerd als jongeren tussen de 15 en 18, te segmenteren. Daarnaast zal ik uit diepen hoe je de uitgekozen doelgroep enthousiast kan maken voor de MaS en waar je rekening mee moet houden wil je dat de MaS zorgt voor binding met het theater.

6.1 Doelgroepsegmentatie

Zoals beschreven in hdst. 2 & 3 zijn jongeren tussen de 15 en 18 geen homogene groep en zou het TAHS ze dan ook niet moeten benaderen. Er spelen zaken mee als culturele achtergrond, opvoeding, type onderwijs, vrienden etc. die allen van grote invloed zijn op de cultuurdeelname en daarmee ook op de interesse voor theater. Er zijn vele mogelijkheden voor het indelen van deze groep jongeren, dit kan op basis van kleur, geslacht, niveau etc. Voor dit onderzoek maak ik een driedeling op basis van interesse voor theater, dit naar aanleiding van de onderzoeken van Devos (2005) en Ranshuysen (2004 en 2005).

Driedeling op basis van interesse voor theater:

Geïnteresseerden:

“Dit zijn jongeren die een positieve attitude hebben ten aanzien van de gevestigde kunst en cultuur, die al met een zekere regelmaat theater bezoeken”(Ranshuysen,2004)

Zij zijn degene die je kunnen helpen in het bereiken van de latent geïnteresseerde groep. Doordat de interesse voor theater uit hun zelf komt, vormen zij ook je kernpubliek, dat je kan inzetten om anderen te bereiken. Deze groep leent zich goed als theater ambassadeurs. Ze lopen ook warm voor randactiviteiten als workshops, ontmoetingen met spelers en amateurprojecten. Activiteiten waarbij ze actief bezig zijn met kunst.

Op basis van het onderzoek dat Ranshuysen heeft uitgevoerd en enkele aspecten die aan bod kwamen in hdst 2 en hdst 3 kan ik enkele kenmerken benoemen van deze groep:

- kinderen van cultureel actieve ouders
- hoger opgeleiden, leerlingen van havo/vwo

Latent geïnteresseerden:

Dit zijn jongeren die het wel leuk vinden om naar theater te gaan maar extra prikkels nodig hebben om zichzelf ertoe te zetten. Deze prikkels moeten wel vanuit het theaterstuk zelf komen of vanuit de mogelijkheid meerdere dingen tegelijkertijd te kunnen meemaken. Dit heeft grotendeels te maken met de keuzevrijheid in de vrije tijd die deze generatie kent. Als ware omnivoren, zie hdst.3, zappen ze tussen verschillende vrijetijdsvormen. Als je als theater een plekje wil innemen moet je voor deze groep latent geïnteresseerden een extra prikkel inzetten. Speciale acties, festivals met diverse programmering en benader ze op plekken waar ze al komen (Devos,2005).

Ook voor de latent geïnteresseerden zijn kenmerken te benoemen (Ranshuysen, 2004):

- personen met interesse voor de moderne informatiecultuur
- bezoekers van popconcerten, cabaret, festivals, podiumkunsten die buiten de reguliere podia worden aangeboden.

Niet- geïnteresseerden:

Dit zijn jongeren die lastig te bereiken zijn aangezien ze geen interesse hebben voor theater. Ze keren zich af van de gevestigde kunst en cultuur en bezoeken hierdoor juist geen theaters (Ranshuysen, 2004) Deze groep blijkt zich moeilijk individueel te bewegen. Ze hebben in eerste instantie geen intentie om activiteiten te linken met theater, maar als je de link voor ze legt zouden ze eventueel nog wel naar theater gaan. In het onderzoek bij het Maerlant en het HML werd duidelijk dat sommige van de niet geïnteresseerde jongeren wel naar theater gaan als het verplicht is vanuit school, of als ze een link kunnen leggen met iets wat ze in het dagelijks leven wel leuk vinden. Via vrienden, kennissen, verenigingen, sportclubs en buurthuizen zou je ze kunnen bereiken. (Devos, 2005)

Kenmerken van deze groep, die aan de hand van dit onderzoek en die van Ranshuysen (2004) genoemd kunnen worden zijn:

- jongeren van ouders die niet cultureel actief zijn
- lager opgeleiden
- personen met een traditioneel vrijetijdspatroon zoals sporten, thuis en werken

Uit deze segmentatie wordt duidelijk dat als je de niet geïnteresseerde groep jongeren zou willen bereiken je daar veel meer aandacht aan zal moeten besteden dan de andere twee groepen die al (geregeld) naar theater gaan.

6.1.1 Keuze doelgroep & doelstelling

Voor het TAHS zal ik verder ingaan op hoe de geïnteresseerde en latent geïnteresseerde groep bereikt kan worden. Dit omdat de maatschappelijke stage volgend jaar voor het eerst ingezet zal worden en om het niet direct te ingewikkeld en zwaar te maken.

Als je inzoomt op deze twee groepen is het van belang om een keuze te maken voor welke binding je met deze groepen wil bewerkstelligen en wat voor obstakels je als theater moet overbruggen wil je deze groep aan je binden.

Insteek van het Filmhuis bij het aangaan van projecten met jongeren, verwoord door Renske Gasper: *“Mijn ideaal zou zijn dat wij een groep jongeren/studenten hebben en dat je samen met hun iets bedenkt. Dus iets wat zij leuk vinden om mede te organiseren, dat je ze ook veel meer verantwoordelijkheid kan geven in de organisatie en daardoor de betrokkenheid kan vergroten, samen met elkaar iets opzetten en niet dat wij iets voor hun verzinnen. En ze iets opleggen. Dus dat ze echt inspraak hebben.”*(Interview R.Gasper, 26 april 2011)

Aangezien de geïnteresseerde groep jongeren al naar het theater gaat zou je kunnen zeggen dat om de binding sterker te maken met het theater je als doelstelling hebt de jongeren verdieping aan te bieden. Om de latent geïnteresseerde groep jongeren die al wel cultureel actief zijn binnen te halen, maar wellicht niet in jou theater, richt je je op een tactiek om je publieksgroep te vergroten. Door meer mensen te trekken uit de al bereikte doelgroepen, door je publiek te vergroten en je daarop te richten pik je wellicht de latent geïnteresseerden eruit en laat je ze kennismaken met het theater. Interesse voor theater is latent aanwezig en moet dus aangewakkerd worden. Door een kennismaking via via te bewerkstelligen zorg je voor het vuurtje.

In het onderzoek van Ranshuysen (2004) wordt benoemt wat bij deze twee groepen de belangrijkste drempels zijn om te overbruggen wil je met ze aan de slag kunnen. Ze koppelt de drempels aan de doelstellingen die hierboven zijn verwoord.

Doelgroep	Geïnteresseerden	Latent- geïnteresseerden
Doelstelling	Publiek verdiepen: reeds bereikt publiek vaker laten terugkomen	Publiek vergroten: aantrekken van publiek dat reeds op een of andere manier cultureel actief is .
Strategie gericht op het verlagen van	Praktische drempels en kennis- en ervaringdrempels	Alle drempels: met name sociale drempels

(Ranshuysen, 2004)

Hier zie je terug dat je bij geïnteresseerden eigenlijk als theater meer bezig moet zijn met het verlagen van praktische drempels, waar aspecten onder vallen als geld, tijd en vervoer. En bij latent geïnteresseerden alle drempels, met name de sociale drempel. Zie hiervoor ook 4.3 Drempels.

Door het aanbieden van een stage kan je de nodige verdieping bieden en kan je ook je doelgroep vergroten. Elke middelbare scholier moet een MaS lopen, hier kunnen dus ook leerlingen tussen zitten die latent geïnteresseerd zijn en door middel van een stage te lopen in een theater over zouden kunnen stappen naar de groep geïnteresseerden. De MaS is een goeie vorm om de hier boven benoemde verdieping en verbreding te behalen.

6.1.2 Wensen & behoeften van de doelgroep

Als TAHS de groepen geïnteresseerden en latent geïnteresseerden wil bereiken en enthousiast wil maken voor de stage, kan je naast het verlagen van drempels ook kijken naar wensen en behoeftes van de jongeren. Wat is er dan nodig om de jongeren te binden? Wat kan je het beste doen als je de maatschappelijke stage inzet, of te wel waar hebben de jongeren behoefte aan? Een inventarisatie van de wensen en behoeften van de jongeren leidt ertoe dat het TAHS een gerichte vorm kan vinden voor het aanbieden van de MaS.

Volgens Devos (2005) zijn er een aantal aspecten waar je rekening mee moet houden als je een activiteit voor jongeren ontwikkelt waarbij het uiteindelijke doel is om hun participatie te verhogen. In dit geval om de participatie aan het bezoeken van het theater te vergroten kaart Devos (2005) het volgende aan:

“In de eerste instantie moet je **niet** voor **eenmalige acties** gaan”.

Prikkelen doe je niet door één keer te steken. Als TAHS wil weten of de MaS ingezet kan worden als middel om jongeren aan zich te binden moeten ze dit niet maar met één leerling, één maal en één jaar lang proberen. Het effect meten van de MaS betreft het analyseren van de resultaten en het uitproberen van nieuwe dingen en zodoende komen tot de beste vorm. Dit kost tijd en kan je niet met één ronde uitvinden. Daarnaast geef je door middel van meerdere acties jongeren meer tijd om te wennen aan theater.

Geef jongeren een **aandeel in de organisatie**, maak ze medeplichtig. Neem ze serieus en laat ze verantwoordelijkheden hebben, geef ze bijvoorbeeld de ruimte om zelf randprogrammering te bedenken en te organiseren. Of laat ze een recensie schrijven voor het TAHS magazine. Door ze een echte taak te geven neem je ze serieus en geef je ze een kans. “Een manier om jongeren te laten zien dat je ze serieus neemt, is door inleving in hun leefwereld en open te staan voor hun creatieve ideeën. Laat ze zichzelf ontwikkelen door workshops aan te bieden of laat ze meepraten over de campagnes die je wilt opzetten om jongeren naar je voorstelling te laten komen” (Bouwens, 2008 p:27).

Keep it real, sta achter je product en pas het niet aan voor jongeren. Ga niet proberen door middel van woorden als: hip, cool, vet etc. jongeren aan te spreken. Hier prikken ze doorheen en creëer je de tegengestelde reactie. Speciaal bedachte voorstellingen voor jongeren doorstaan veelal de kritische blik van de jongeren niet. Deze voorstellingen worden als “niet echt” ervaren. Authenticiteit is in dit verhaal het ‘key element’. Hou het echt!

Jongeren willen speciaal zijn, maak ze speciaal. Zorg ervoor dat ze zich de **VIP** van het theater voelen. Geef ze het gevoel dat zij dingen mogen en krijgen die anderen niet krijgen zoals: een rondleiding in de backstage, ontmoetingen met spelers of eten met de crew.

Afsluitend zegt Devos (2005) dat je jongeren **niet moet overschatten**. Jongeren hebben niet veel kennis over theater en theatergroepen, dus gooi ze niet dood met namen en allerlei termen. Hou het rustig en praat met ze over onderwerpen waarover ze mee kunnen praten. Maak het niet te moeilijk en ingewikkeld. Jongeren willen veelal graag weten waar ze aan toe zijn.

Aan bovenstaande aanbevelingen is af te lezen dat als je de receptieve participatie van jongeren wil verhogen je ze actief moet inzetten. Je moet ze betrekken bij hetgeen wat je voor ze programmeert of bedenkt. Jongeren zijn de deskundigen als het gaat over hun eigen doelgroep, deze kan je inzetten en gebruiken om als theater je eigen doel, namelijk meer jongeren als bezoekers te genereren, in te zetten.

6.2 De perfecte maatschappelijke stage

Bovenstaande bevindingen van Devos (2005) en Ranshuysen (2004) zijn toe te passen op de MaS en vind je dan ook in een andere vorm terug in het “Handboek voor de maatschappelijke stage” (Hoekstra en Lensen, 2008)

In dit boek worden enkele aspecten genoemd die belangrijk zijn om in acht te nemen als je een MaS stage start en als beoogd resultaat wil hebben dat de jongeren een leuke en leerzame stage hebben gehad, die ervoor zal zorgen dat er een positieve kennismaking met het theater ontstaat en ze zich welkom voelen om vaker te komen.

Hoekstra en Lensen (2008) kaarten o.a. aan dat je als organisatie jezelf moet blijven, probeer niet toneel te spelen maar wees echt. Geef de leerlingen unieke kansen, laat ze het gevoel hebben speciaal te zijn. Ten slotte zou je de leerlingen ruimte moeten geven voor eigen inbreng. “Leerlingen denken graag mee” (Civiq in Hoekstra en Lensen, 2008 p:21). Deze punten overlappen met wat Devos en Ranshuysen aankaartten.

Daarnaast worden nog twee andere belangrijke punten genoemd die nog niet eerder zijn verwoord.

Maak duidelijke afspraken, leerlingen willen graag weten waar ze aan toe zijn. Voor TAHS houdt dit in dat men duidelijk voor ogen moet hebben wat je voor stage biedt aan de leerling. Wil je de MaS stage aantrekkelijk maken dan moet je een duidelijk beeld hebben bij het takenpakket wat de stagiaire gaat uitvoeren. Zo kan je namelijk bij een leerling duidelijk maken wat je van hem of haar verwacht en hij of zij weet ook wat hij kan verwachten. Ranshuysen (2004) benoemt dit onderdeel als een kennis- en ervaringsdrempel in haar onderzoek. Doordat jongeren weinig of geen ervaring hebben met de MaS en met het TAHS worden ze onzeker en zullen ze sneller neigen naar een MaS waarbij ze taken moeten uitvoeren die ze al kennen. Als theater kan je deze drempel verlagen door simpel vanaf het begin af aan duidelijkheid te creëren.

Een ander punt wat naar voren komt is dat er geïnvesteerd moet worden in **persoonlijk contact**. Vanaf het begin van de stage moet er een persoon aangewezen zijn die verantwoordelijk is voor de stagiaire en waar hij of zij naar toe kan. Dit brengt mij ook op het punt begeleiding.

Begeleiding

Als een jongere stage komt lopen bij een instelling is de factor die het meeste invloed kan uitoefenen op het verloop van de stage, de begeleider.

Hij of zij speelt de hoofdrol, deze persoon is degene die:

- zorgt voor een goede start van de stage,
- inventariseert met de leerling wat zijn vaardigheden zijn,
- inventariseert en benoemt de verwachtingen omtrent de stage,
- steunt en motiveert de leerling tijdens de stage,
- alert blijft en let op signalen,
- zorgt voor een goede afronding van de stage (Hoekstra en Lensen, 2008)

Als je dit goed uitvoert en meeneemt als begeleider dan zorg je voor een goed verloop van een stage, waarbij de leerling de kansen heeft gekregen om zich maatschappelijk in te zetten. Verder is het afhankelijk van de taken en hoe de begeleider zich profileert hoe veel je kan bereiken met de jongeren.

Projecten als “ Theaterambassadeurs Alkmaar” wijzen uit dat door daadwerkelijk jongeren te laten meewerken en hun mening serieus te nemen het ook zorgt voor binding. Doordat ze serieus worden genomen en het gevoel hebben dat ze een belangrijke bijdrage leveren blijven ze ook verbonden.

Samenvatting

Op welke wijze kan de doelgroep het beste benaderd en betrokken worden bij TAHS, en wat zijn de wensen en behoeften van de doelgroep m.b.t. maatschappelijke stages of werken in een culturele instelling? ?

De doelgroep in dit stuk is terug gekaderd naar geïnteresseerden en latent geïnteresseerden, de keuze hiervoor heeft te maken met het feit dat TAHS volgend jaar voor het eerst de MaS zal inzetten. Geïnteresseerden en latent geïnteresseerden zijn voor dit try-out jaar makkelijker te bereiken. Bij deze twee groepen benadruk ik hier wel aan dat als je de receptieve deelname aan het theater wil vergoten je als doelstellingen verdieping en verbreding moet nemen en je daarbij het verlagen van de drempels als strategie moet toepassen, die benoemd zijn in hdst. 4.

Daarnaast worden er enkele aanbevelingen gedaan die te maken hebben met het inspelen op de wensen en behoeften van de jongeren. Naast het verlagen van de drempels zou je er als theater op moeten letten dat je jongeren serieus neemt, dat je niet gaat voor eenmalige acties en dat je als theater jezelf serieus blijft nemen en niet teveel op een jeugdhonk wil lijken.

Bovenal wordt er gepleit voor het geven van een unieke kans aan de jongeren en dat je ze daar ook bewust van maakt, zet ze op posities waar ze er echt toe doen. Geef ze verantwoordelijkheid, maar maak er wel duidelijke afspraken over zodat uiteindelijk van beiden kanten de verwachtingen uitkomen van de relatie die je aangaat. Begeleiding wordt benoemd als het punt waarop je de meeste invloed hebt, naast de taken en de werksfeer is goede begeleiding datgene waarmee je zorgt dat de stage of kennismaking met het theater goed verloopt.

Conclusie

Hoofdstuk 7 Conclusie

Beantwoording hoofdvraag

Kan Theater aan het Spui jongeren in de leeftijd 15-18 aan zich binden door middel van maatschappelijke stages en hoe kan het theater dit realiseren?

Gekeken naar de ontwikkelingen in het kunst- en cultuurbeleid van de gemeente Den Haag wordt er van TAHS gevraagd een ondernemende houding aan te nemen. Door te korten op subsidies, meer belasting op toegangskaartjes en andere regelingen is TAHS geprikkeld om nieuwe manieren te vinden om bezoekers te genereren. Daarbij staat kunst- en cultuureducatie hoog op de agenda van de overheid en zij stimuleert de culturele instellingen zich op dit gebied meer te ontwikkelen. Daarnaast is vanaf volgend jaar de MaS een verplicht onderdeel op middelbare scholen. Deze stage is bedoeld om de maatschappelijke participatie van jongeren te bevorderen. Door het inzetten van de MaS in TAHS speelt de organisatie in op de criteria van de gemeente die voorschrijft de cultuureducatie te stimuleren. Ook biedt het TAHS hierdoor het onderwijsveld een interessante stageplek.

Belangrijk element van de MaS is dat de MaS stagiair(e) taken uitvoert die een maatschappelijk doel dienen, wat bij TAHS ingevuld kan worden als een bijdrage leveren aan de kunst- en cultuureducatie van individuen en de samenleving. Kunst- en cultuur en het bijdragen eraan of genieten ervan draagt bij aan iemands identiteitsvorming. Voor een samenleving kan het zorgen voor de versterking van centrale waarden als beschaving, tolerantie en democratie.

Uit mijn onderzoek is gebleken dat de beste manier om jongeren in de leeftijdscategorie 15-18 jaar te binden aan theater, is ze hierin actief te betrekken. Ze willen verantwoordelijkheid krijgen en het idee hebben dat hun mening ertoe doet. Door mee te werken in een theater krijgen ze de verantwoordelijkheden die ze willen en worden ze actief betrokken bij het reilen en zeilen van een theater. De MaS is dus een goede manier om jongeren aan het theater te binden.

Het TAHS is bij uitstek een interessante omgeving om een MaS te volbrengen. Het is een theater waar vernieuwing en beweging centraal staan, waar genoten kan worden van diverse voorstellingen, waar met verschillende partijen wordt samengewerkt en een bom aan expertise aanwezig is. Het maakt hierbij wel uit hoe de stage is ingericht en hoe de kennismaking met het theater en haar mensen verloopt. De taken zullen namelijk niet alleen hetgeen zijn waardoor de stagiair(e) aan het theater wordt gebonden, hierop is ook de begeleiding van invloed. De begeleider van de stagiair(e) heeft een belangrijke taak, hij of zij is degene die het gehele proces bewaakt en kan sturen. Dit is dan ook de kerntaak van TAHS in dit plaatje.

Uit de interviews blijkt dat de werkdruk hoog ligt in TAHS. Alle medewerkers hebben een vast takenpakket en kunnen er eigenlijk geen extra taken bij hebben. Als TAHS de MaS wil invoeren zal zij op zijn minst één persoon moeten aanstellen die tijd heeft voor de stagiaire,

die hem ontvangt, begeleidt en toeziet op de taken die hij of zij zal uitvoeren. De ruimte, kennis en wil is er bij TAHS om de MaS tot een succes te brengen, hiermee zou het aspect tijd overbrugt kunnen worden.

Na diverse thema's die de hoofdvraag bevat uitgebreid te hebben onderzocht kom ik tot het volgende antwoord:

Ja, TAHS kan jongeren in de leeftijd 15-18 aan zich kan binden door het inzetten van de MaS, mits ze de tijd vrij kunnen maken om de MaS stagiaires goed te begeleiden.

Niet alleen dient dit plan een maatschappelijk doel; kunst- en cultuureducatie, maar ook is TAHS een veelzijdige plek waar veel geleerd kan worden en het zonde zou zijn om deze kans te laten liggen. Het is een unieke kans om een nieuwe doelgroep aan zich te binden, een kans die ze met beide handen moeten aanpakken.

Aanbevelingen

Hoofdstuk 8 Aanbevelingen

Allereerst zal ik enkele algemene aanbevelingen doen die uit het onderzoek zijn gerold. Vervolgens zal ik deze aanbevelingen omzetten tot een implementeerbaar product.

8.1 Algemene aanbevelingen

Inzetten op 30 uur

Ik adviseer dat het TAHS de leerling de volledige 30 MaS uren bij het theater laat lopen, dit om ervoor te zorgen dat de leerling de tijd krijgt om kennis te maken met het theater en er ruimte is voor ontwikkeling op leergebied. Als je ze maar een keertje voor 6 uurtjes over de vloer hebt dan is het niet de moeite en tijd waard. Investeren kost tijd, dus benut de volledige 30 uur.

Scholen

Het zal het eerste jaar zijn waarbij het TAHS echt aan de slag gaat met de MaS, ik adviseer hierbij tegelijkertijd te beginnen maar voor het eerste jaar 2 a 3 scholen te benaderen. Hier zou ik adviseren om contact te leggen en onderhouden met het Maerlant lyceum, het HML en wellicht het Dalton.

Niveau

Uit mijn onderzoek is gebleken dat je het makkelijkst jongeren kan bereiken en kan inzetten voor de MaS die in een HAVO of VWO klas zitten. Dit blijkt het niveau te zijn waar de meeste jongeren zitten die al interesse hebben in theater of latent geïnteresseerd zijn. Doordat het een try-out jaar wordt zou ik adviseren eerst de pijlen op dit niveau te richten. Daarnaast zijn deze leerlingen meestal door het type onderwijs al op de hoogte van aspecten van kunst en cultuur.

Begeleiding

Zoals aangekaart in de conclusie is mijn advies om één persoon binnen TAHS verantwoordelijk te stellen voor het begeleiden van de MaS leerlingen. Hij of zij ontvangt de stagiair(e), voert een kennismakingsgesprek en zorgt ervoor dat de rest van de stage goed verloopt. Hij of zij ondertekent de papieren, bekijkt de opdrachten etc. Afhankelijk van de taken die de stagiair(e) uit zal voeren zal er een andere begeleider aangewezen worden voor de uitvoerende taken. De hoofdbegeleider is verantwoordelijk voor het hele proces, maar dit wil niet zeggen dat hij of zij ook constant aanwezig moet zijn bij het uitvoeren van de taken. Er kunnen andere medewerkers van TAHS gekoppeld worden aan de MaS stagiair(e).

Taken

De taken die de stagiair(e) zal uitvoeren moeten iets toevoegen aan het leerproces. Gebleken is dat jongeren rond deze leeftijd het liefst actief zijn en diverse dingen doen. Zo lang ze maar het gevoel hebben dat ze belangrijk zijn en verantwoordelijke taken krijgen. Het is afhankelijk van elke leerling hoeveel verantwoordelijkheid hij of zij aankan. Bespreek daarom van te voren goed wat hij of zij kan verwachten en welke taken er komen kijken bij de MaS in TAHS. Door goede afspraken te maken over de uit te voeren taken, weet de

leerling wat hij of zij kan verwachten en weet je als theater wat voor taken je zal gaan faciliteren.

Doel

Het doel van de MaS is het bevorderen van de maatschappelijke participatie van jongeren. Het doel van het TAHS voor het inzetten van de MaS is het binden van jongeren aan het theater. Deze twee doelen liggen elkaar maar er moet opgelet worden dat het doel van het TAHS niet hetgeen is wat in de stage centraal zal staan. Gedurende de stage staat de leerling en het leerproces centraal, daarnaast is het inzetten van de MaS al de manier om te werken aan het doel wat TAHS voor ogen heeft.

8.2 Implementatie

Op basis van de 30 stageuren en de kennis die ik heb opgedaan tijdens het uitvoeren van dit onderzoek zal ik drie aanbevelingen doen. Deze aanbevelingen lopen op qua tijdsinvestering. Aanbeveling 1 zal het minst tijd kosten en aanbeveling 3 het meest. Deze aanbevelingen heb ik zo duidelijk mogelijk uitgewerkt en ik heb aangeven wat de mogelijkheden zijn en voorbeelden voor de uitwerking. Daarnaast zal ik benoemen wat de leerlingen tijdens deze vorm van stage kunnen leren en wat TAHS voor rol heeft. Naast de aanbevelingen zal je in de bijlage nog een stageboekje vinden voor het TAHS. Waarin de nodige documenten zitten, voor het geval dat die niet met de school meekomen.

8.2.1 Aanbeveling 1 “De Festival stage”

Idee:

Alleen gedurende de festivals MaS plekken aanbieden. Festivals worden door jongeren als interessant ervaren aangezien ze divers van aard zijn. Er zijn diverse dingen te zien en er zijn meestal ook diverse dingen te doen. Rond de festival periodes zijn er ook meer mensen aan het werk in het Spui, waardoor dus meer leerlingen gekoppeld kunnen worden aan medewerkers. Deze vorm is concreet en duidelijk, zeker qua tijdsperiodes. Van te voren weet het TAHS welke festivals er zijn, welke rol het TAHS daarin heeft en welke extra taken er tijdens zo een festival bij komen.

Doel:

Door festivalstages aan te bieden leren de stagiaires op een leuke manier wat er allemaal komt kijken bij een festival. Ze krijgen de kans om achter de schermen van het festival mee te werken en een bijdrage te leveren. Op een festival is er divers werk te verrichten, dus de stagiaires kunnen verschillende dingen leren.

Uitwerking:

Jaarprogramma Festivals

Maand	Festival
September	Uitfestival
September	Todaysart
Oktober	Festival de Betovering
Januari	Winternachten
Februari	CaDance festival
Maart	Movies that Matter
Divers	“Bij Herman” projectweek
	The Hague Jazz
	Holland Dance

Mogelijke taken/leerervaringen voor MaS leerlingen:

- Bouw
 - Opbouwen van het festival.
- Informatie balie/merchandisestand
 - Informatiebaak zijn of eventuele festivalartikelen verkopen.
- Gasten/VIP balie bemannen
 - gastenlijsten/ vip lijsten bijhouden en bandjes uitdelen
- Crewcatering
 - Ondersteunen bij de catering voor de festivalmedewerkers
- Kinderactiviteiten begeleider
 - Begeleider van de activiteiten met kinderen, ondersteunen en helpen met de kinderen.
- Service/bewakingsmedewerker
 - Er op toezien dat alles goed verloopt. Kijken of mensen zich aan de regels houden. In samenwerking met beveiliging.
- Publiciteit
 - Ontvangen van pers en de nodige info verschaffen. Daarnaast zorgen dat de folders, posters en infobladen op de goede plek komen te liggen en bij de bezoekers terecht komen
- Artiestenbegeleiding
 - Ontvangen en begeleiden van artiesten. Zorgen dat kleedkamers klaar zijn, catering goed verzorgd etc.
- Productieassistent
 - Het assisteren bij productionele taken. Draaiboeken en bandjes uitdelen, portofoons beheren. Zorgen voor bewegwijzering e.a. taken.
- Runner
 - Iemand die helpt om alle losse eindjes aan elkaar te knopen. Verantwoordelijk voor het halen, inkopen en wegbrengen van spullen. Stand-by voor allerlei voorkomende (spoed)klusjes.
- Schoonmaak
 - helpen met het schoon en netjes houden van het festivalterrein. Helpen bij opbouw en afbouw.

Opzet:

Doordat er een vast festivalschema is en je vaste MaS stageplekken aanbiedt op deze festivals kan je makkelijk communiceren met scholen. Je weet de tijden, de taken etc. Nu rest alleen de leerlingen nog vinden. Aangezien de meerderheid van de festivals vallen in weekenden en vakanties is de kans groot dat er leerlingen willen en kunnen. Deze stage kan worden ingezet als lint of blokstage (zie 8.2.2 voor uitleg blok/ lintstage).

Men kan een week lang voor, gedurende en na het festival komen helpen. Of men kan als lintstage gedurende een heel jaar op de verschillende festivals werken.

8.2.2 Aanbeveling 2 "De Theaterstage"

Idee:

5 dagen stage, van ieder 5 uur en de overige 5 uur open laten voor stageopdrachten en nog vrij in te vullen. Onderstaande beschreven dagen kunnen behalve dag 1 in verschillende volgorde worden aangeboden (wat binnen het TAHS schikt) en naar gelang de leerling wil.

Doel:

Kennismaken met het theater en alle taken en rollen die er zijn in een theater.

Door elke dag een ander thema te geven kunnen de stagiaires die dag bewust meemaken wat die taak en rol inhoudt. Door uiteindelijk 5 dagen stage gelopen te hebben, hebben ze een beeld van TAHS en de taken die er dagelijks worden uitgevoerd.

Uitwerking:

Dag	Activiteit
1	Kennismakingsdag. Kennismakingsgesprek, rondleiding, (school) voorstellingen bekijken. Dit kan het beste in combi met een groep/klas die het al krijgt.
2	Huismeesterdag. Dag meelopen met Sander, de huismeester. Hierdoor krijgen ze inzicht in de veelzijdige klussen die er zijn binnen het theater en beter zicht op het gebouw.
3	Publieksbegeleiderdag. Bij een schoolvoorstelling meekijken en observeren/uitvoeren van begeleiderstaken. Groepen begeleiden en kaartjes controleren.
4	Kassadag. Meewerken in de kassa. Leren de telefoon opnemen, kaartjes reserveren etc. Dit alles onder begeleiding. Daarnaast opschonen van de folderbak, posters ophangen, netjes maken foyer etc. Als extra opdracht aan de leerling: folders/flyers uitzoeken die hij of zij interessant vindt, die hem of haar aanspreken en opschrijven waarom.
5	Publiciteitsdag. Flyers en posters meenemen die ze uit hebben gekozen op kassadag en bespreken waarom ze die hebben uitgekozen. Vervolgens een flyer/poster ontwerpen voor een voorstelling die ze hebben gezien op de eerste dag en een tekst ervoor bedenken. De bedachte tekst/flyer kan een plekje krijgen in het TAHS magazine.
6	Workshopdag. (wanneer mogelijk). Dag waarbij de leerling begeleiders van een workshop ondersteunt. Bij bijvoorbeeld "achter de schermen" ondersteunen bij de rondleiding etc.
7	Techniekdag. (in overleg) Meekijken bij de techniek. Bespreking over de voorstelling meemaken en kijken wat er zoal gebeurt op dat gebied. Bij keuze van deze dag moet wel aangekaart worden, dat het veel kijken is en weinig doen. Dit i.v.m. Arbo-wet, gevaarlijke zware lampen, elektra etc.
8	Bij Herman dag. (wanneer mogelijk) Voorstelling bekijken en kaartjes controleren etc. Helpen op de dag zelf. Ter voorbereiding op deze dag interviewvragen bedenken en na de voorstelling de maker kort interviewen en het interview uitwerken. Dit interview kan wellicht geplaatst worden in het TAHS magazine.

Als je bovenstaande structuur aanhoudt en de leerling heeft een keuze gemaakt uit welke type dagen hij of zij graag zou willen doen, weet de leerling deels al wat hij of zij te doen krijgt en kan zich daar op instellen. Aan bovenstaande structuur kan ook gepuzzeld worden, stel een leerling vindt publiciteit bij voorbaat niet leuk dan kan je een andere dag dubbel aanbieden.

Omdat deze stage dagen qua vorm en activiteit vast staan kan je ze op twee manieren aanbieden. In de vorm van een *Blokstage* of een *Lintstage*. Bij een blokstage lopen leerlingen gedurende een korte periode (bijvoorbeeld een week) elke dag één of twee dagdelen stage. Bij een lintstage lopen de leerlingen gedurende een langere tijd een aantal uren per week stage (bijvoorbeeld 5 weken lang 5 uur per week). Beide vormen kennen hun eigen voor- en nadelen:

	Blokstage	Lintstage
Organisatorische voordelen	De leerlingen heeft 'vrij van school' om de stage uit te voeren	De organisatie kan rekenen op de leerling en kan de leerling voor langere tijd inzetten.
Organisatorische nadelen	Voor organisaties kan het moeilijk zijn om een invulling te vinden voor een stageklus voor een korte tijd.	De leerling kan de lintstage moeilijker inplannen tussen andere activiteiten.
Inhoudelijke voordelen	De stageperiode is voor de leerling goed te overzien. De blokstage maakt een kort project mogelijk. De organisatie kan een korte, afgebakende klus uit laten voeren, die al langer op de plank lag.	De leerling leert de organisatie en haar werkzaamheden beter kennen en heeft de tijd om zich thuis te gaan voelen
Inhoudelijke nadelen	De leerling leert de organisatie minder goed kennen. De leerling heeft minder kans te leren en te groeien op de stageplaats. Er is weinig tijd voor bezinking en bezinning	Als de leerling zich op de stage niet op zijn plek voelt, kan de lintstage te lang duren.

Opzet:

Op het moment dat een leerling kiest om zijn stage te lopen bij TAHS, wordt er samen met de leerling gekeken in wat voor vorm hij de stage kan doen. Lint of blokstage.

De uitvoering van deze vorm van stage neemt wat meer tijd in beslag omdat er gepuzzeld moet worden met dagen, mensen en middelen.

8.2.3 Aanbeveling 3 “De Ambassadeursstage”

Idee:

De MaS leerlingen als ambassadeurs laten optreden voor het theater. Deze MaS stage wordt in projectvorm aangeboden. De stage wordt aangeboden voor 4/5 leerlingen, die gedurende een periode van 10 weken elke week 3 uur MaS komen lopen bij het TAHS.

In deze 10 weken maken ze kennis met het theater en werken ze toe naar een jongerenvoorstelling. Voor deze voorstelling gaan ze aan de slag met de vraag “wat kunnen wij voor acties verzinnen om de uitgekozen jongerenvoorstelling onder de aandacht te brengen? “

Voorbeelden van te verzinnen acties zijn: het bedenken van een publiciteitsstunt, tekstjes schrijven, sociale media gebruiken of randprogrammering bedenken.

Met als uiteindelijk doel dat ze het voor elkaar krijgen 12 jongeren er naar toe te krijgen.

Doel:

Door het inzetten van de jongeren als ambassadeurs krijg je beter zicht op de belevingswereld van jongeren. Zij zijn jongere en weten wat andere jongeren willen. Het geeft inzicht en je zet de leerlingen in de ‘drivers seat’. Zij bepalen, met sturing vanuit het TAHS, hoe jongeren geworven kunnen worden voor een voorstelling. Niet alleen geeft het inzicht in deze groep, daarnaast leg je nieuwe verbanden en laat je nieuwe jongeren kennis maken met het theater via de MaS leerlingen. Door er ook een aantal aan te plakken maak je het serieuzer. Er is een doel te behalen, en als er meer binnen worden gehaald zullen de leerlingen dit als een overwinning ervaren.

Uitwerking:

Week	Activiteit
1	Kennismaking met theater en groep. Rondleiding en ruimte vaststellen waar ze altijd bij elkaar zullen komen. Bespreken van het doel van de stage en verwachtingen van de stagiaire en TAHS. Uitkiezen van een voorstelling en bespreken hoofdvraag “wat kunnen wij voor acties verzinnen om deze jongerenvoorstelling onder de aandacht te brengen?”
2	Voorstellingen bezoeken en als groep zich erin verdiepen. Recensies lezen, randprogrammering bestuderen, flyers/posters bekijken etc.
3	Brainstormsessie over de voorstelling waar ze naar toe werken. Daar waar mogelijk is kunnen alvast beelden bekeken worden via film, youtube, site etc.
4	Bedenken van activiteiten die de stagiaires willen uitvoeren. Brainstormsessie en uiteindelijk 2 acties kiezen.
5	Uitvoerbaar plan maken voor de te ondernemen acties.
6	Uitvoeren actie
7	Uitvoeren actie
8	Uitvoeren actie
9	Jongerenvoorstelling
10	Afronding stage en evaluatie

Opzet:

Door deze vorm van stage aan te bieden ga je een intensieve relatie aan met de jongeren. Door één begeleider op de groep te zetten, kan hij of zij de groep goed sturen. Belangrijk bij deze vorm van stage is dat de stagiaires het belang inzien van hun rol als ambassadeur en dat ze zich verantwoordelijk voelen voor het behalen van het doel: 12 jongeren.

Stel dit doel blijkt te hoog gegrepen pas het dan aan, het moet de jongeren niet afschrikken. Tijdens de bijeenkomsten is het van belang dat de begeleider een stimulerende en motiverende heeft, hij of zij is degene die ervoor kan zorgen dat de jongeren elkaar en zichzelf aansporen om creatief te denken. Door als begeleider het hele proces mee te maken kan je vervolgens ook meer doen met de resultaten. Het verleent inzicht in het gedachtegoed van de jongeren.

Literatuur

- Twaalfhoven, A. (2008) *Culturele omnivoor?* Boekman 65 Hoge en lage cultuur. Boekmanstichting Amsterdam
 - Boschma, J. I, Groen. (2006) *Generatie Einstein. Slimmer, sneller en socialer.* Pearson Eduaction Benelux
 - Broek, A. van den, F. Huysman en J. de Haan (2005) *Cultuurminnaars & cultuurmijders. Trends in de belangstelling voor kunsten en cultureel erfgoed.* Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
 - Bouwens, G. (2008). *Jongerentheatermarketing.* Scriptie over jongeren en theater. CMV, Den Haag.
 - CBS (2010) *Vrijtijdsbesteding en maatschappelijke participatie van jongeren.* (2e kwartaalrapport 2010 Landelijke Jeugdmonitor)
 - CBS (2003) *Jeugd 2003, cijfers en feiten.*
 - Devos, F.(2005) *Jong & Grijpbaar. Handboek voor culturele jongerenmarketing.* Amsterdam: International Theatre & Film Books.
 - Elffers, A., C. van der Hoeven en L. Ranshuysen (2004) *Gezocht: jonge theaterbezoekers. Onderzoek naar succesvolle methodieken voor jongerenmarketing in de podiumkunsten.* Rotterdam: Onderzoeksbureau Letty Ranshuysen.
- Samenvatting onderzoek:
<http://www.promotiepodiumkunsten.nl/DynamicMedia/documenten/downloads/samenvattinggezochtjongetheaterbezoekers.pdf>
- Goedhart, S. (et al.) (2007) *Een brede kijk op de belangstelling voor kunst en cultuur – een eerste verkenning.* Amsterdam: Motivaction.
 - Hermes J, P. Naber en A. Dieleman. (2007) *Leefwerelden van jongeren. Thuis, school, media en populaire cultuur.* Bussum: Coutinho
 - Hock, L. (2006/2007) *Aandacht voor cultuur: Een onderscheidende keuze?* Een onderzoek naar veranderingen in de kunst- en cultuurverslaggeving van Nederlandse glossy's tussen 1970-2006. Masterthesis Media & Journalistiek. Erasmus universiteit Rotterdam
 - Hoekstra, P, Lensen, G. (2008) *Het complete handboek voor de maatschappelijke stage: doen!* Een praktische hulp voor organisaties. Wommels: Stichting Maatschappelijke op Stap.
 - Hoogewerf, C.L. (2010) *Juridische onderzoeksvaardigheden.* Den haag: Boom juridische uitgevers.

- Migchelbrink, F (2006-2008). *“Praktijkgericht onderzoek in zorg en welzijn”* SWP Amsterdam
- Paul, J.A. (2011) *Vrijwilligerswerk en jongeren*. Onderzoek in opdracht van HOF promotie vrijwilligerswerk.
- Ranshuysen, L. (2005) *Onzichtbare drempels een analyse van het publiekspotentieel voor Nederlandse musea in het kader van het project museale strategie*. Onderzoeksbureau Letty Ranshuysen
- Schonewille, K. (2005) *Kijk naar je eigen*. Een scriptie over jongeren en levenskunst. CMV, Den Haag.
- Spierts, M. (1998) *Beroep in ontwikkeling*. Een orientatie op culturele en maatschappelijke vorming. Maarssen: Elsevier Gezondheidszorg.
- Spierts, M. (2000) *Werken aan openheid en samenhang*. Een nadere verkenning van culturele en maatschappelijke vorming. Maarssen: Elsevier.
- Verhoeven, N. (2007) *Wat is onderzoek? Praktijkboek met methoden en technieken voor het hoger onderwijs*. Boom onderwijs.
- Waal, V. de (2001) *Uitdagend leren. Culturele en maatschappelijke activiteiten als leeromgeving*. Bussum: Coutinho.
- Zijlstra, L. (2006) *Open jullie deuren*. Een scriptie over de cultuurparticipatie van jongeren in de kunstmusea. CMV, Den Haag.

Beleidsplannen, notities en brieven

Meerjarenbeleidsplan 2009-2012. *Wonderlijke noodzaak*. Gemeente Den Haag, Ministerie van OCW.

Theater aan het Spui jaarverslag 2009.

Nederlands Fonds voor de Podiumkunsten + (2008)
Beleidsuitgangspunten 2009-2012. Den Haag: NFPK+

Verantwoordelijk voor deze oproep zijn Cultuurnetwerk Nederland (Piet Hagaraars), Erfgoed Nederland (Richard Hermans), Fonds voor Cultuurparticipatie (Jan Jaap Knol), Jeugdcultuurfonds Nederland (Bertien Minco), Kunstconnectie (Ap de Vries), Kunstfactor (Tom de Rooij), Nederlands Centrum voor Volkscultuur (Ineke Strouken) en Raad van Twaalf (Connie Verberne)

Brief “ Kunst, heel gewoon..

Internet

- 123 management:
http://123management.nl/0/030_cultuur/a300_cultuur_02_typering.html
Geraadpleegd op 24-2-2011
- Agentschap NL: <http://www.agentschapnl.nl/programmas-regelingen/maatschappelijke-stages> Geraadpleegd op 12-5-2011
- Beroepkunstenaar:
<http://www.beroepkunstenaar.nl/theater/theaterwereld/theaters-en-festivals/>
Geraadpleegd op 15-4-2011
- CBS: <http://www.cbs.nl> Geraadpleegd op 3-4-2011
- CBS: <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=60029ned&D1=1-2,9-10,20-21&D2=0-2,12-16,48-52&D3=11-12&HDR=T,G2&STB=G1&VW=T>
Geraadpleegd op 12-4-2011
- CBS:
<http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=37325&D1=a&D2=a&D3=0,104-105&D4=0&D5=0&D6=7,13-14&HDR=G2,G3,G4,T&STB=G1,G5&VW=T>
Geraadpleegd op 12-4-2011
- CBS: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/cijfers/extra/evolkingspiramide-4-grote-steden.htm>
Geraadpleegd op 24-4-2011
- CBS: <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/AF6E0157-6835-4F68-91A9-837157C380D3/0/2003g87p111art.pdf> Geraadpleegd op maandag 9-5-2011
- Cultuurnetwerk:
http://www.cultuurnetwerk.nl/cultuureducatie/rijk_prov_gemeente.html
Geraadpleegd op 14-4-2011
- Cultuurnetwerk:
http://www.cultuurnetwerk.nl/producten_en_diensten/publicaties/pdf/Zichtopjongerencultuurdeelname.pdf Geraadpleegd op 18-4-2011
- Cultuurnetwerk: http://www.cultuurnetwerk.nl/communicatie/documenten/Kunst_h_eel_gewoon.pdf
- Fonds podiumkunsten: <http://www.fondspodiumkunsten.nl> Geraadpleegd op 29-2-2011
- Kikkergroep: <http://www.kikkergroep.nl/bibliotheek/artikelen/ocai.php>
Geraadpleegd op maandag 9-5-2011
- KKkunst: <http://www.kkunst.com/kk/20040317748.php> Geraadpleegd op 25-2-2011
- Laks: http://www.laks.nl/nieuws/nieuwsbericht/invoering_maatschappelijke_stage_g_een_feestje_voor_scholier/ Geraadpleegd op 19-5-2011
- Meldpunt maatschappelijke stage:
https://www.meldpuntmaatschappelijkstage.nl/index.php?id=3&tx_ttnews%5Btt_news%5D=3&tx_ttnews%5BbackPid%5D=4 Geraadpleegd op 12-5-2011
- Maatschappelijke stage: <http://www.maatschappelijkstage.nl> Geraadpleegd op 11-5-2011
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap:
<http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ocw> Geraadpleegd op 18-4-2011

- Movisie: http://www.movisie.nl/127713/def/home/maatschappelijke_stage/over_maatschappelijke_stage/ Geraadpleegd op 12-5-2011
- Promotiepodiumkunsten: <http://www.promotiepodiumkunsten.nl/DynamicMedia/documenten/downloads/samenvattinggezochtjongetheaterbezoekers.pdf> Geraadpleegd op 27-2-2011
<http://www.promotiepodiumkunsten.nl/Content.aspx?id=142> Geraadpleegd op 27-2-2011
- Programmaministerie voor Jeugd en Gezin: <http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/jeng> Geraadpleegd op 18-4-2011
- Rijksoverheid: <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/maatschappelijke-stage/nieuws/2008/06/05/meer-geld-voor-maatschappelijke-stages.html> Geraadpleegd op 12-5-2011
- Rijksoverheid: <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/maatschappelijke-stage/nieuws/2008/06/05/meer-geld-voor-maatschappelijke-stages.html> Geraadpleegd op 15-4-2011
- SCP: <http://www.scp.nl> Geraadpleegd op 4-3-2011
- Theater aan het Spui: <http://www.theateraanhetspui.nl/algemeen/index.php> Geraadpleegd op 26-2-2011
- Theaterinstituut: <http://www.theaterinstituut.nl/Theater-Instituut-Nederland/Theatersector/Nationaal/Maatschappelijke-stage-podiumkunsten/> Geraadpleegd op 16-4-2011
- VO raad: <http://www.vo-raad.nl/themas/maatschappelijke-stages> Geraadpleegd op 12-5-2010